UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША
(М. АРАД, РУМУНІЯ)

Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії

Матеріали міжнародного круглого столу

27 червня 2022 р.

Ужгород • 2022

К 65 **Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії:** матеріали міжнародного круглоо столу, м. Ужгород, 27 червня 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. – 134 с.

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародний круглий стіл «Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії» від 27 червня 2022 р.

ISBN 978-617-8046-00-2

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет, 2022

Справедливий Закон —
найвища суспільна мудрість

КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА
BASIC LEGEM
«УжНУ»

Почесні співголови організаційного комітету:

Смоланка В.І ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор медичних наук, професор.

Рогач О.Я. проректор з науково-педагогічної роботи ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.

Лазур Я.В. декан юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор.

Берлінгер Р.Д. декан Західного університету імені Василя Голдіша в м. Арад.

Квіт С.М. голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Президент Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор філологічних наук, професор.

Маховенко Є.Г. професор кафедри публічного права Вільнюського університету, доктор соціальних наук (право), професор (Литовська Республіка).

Натуркач Р.П. керівник апарату Закарпатської обласної державної адміністрації, кандидат юридичних наук, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Оніщук М.В.	ректор Національної школи суддів України, державний та громадський діяч, доктор юридичних наук, професор.
Різник С.В.	проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор.
Скрипнюк О.В.	академік НАПрН України, Заслужений юрист України, заступник директора з наукової роботиІнституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор.
Совгиря О.В.	народний депутат України, політик, Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор.

Члени організаційного комітету:

Батанов О.В., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Бедь В.В., доктор юридичних наук, доктор богословських наук, професор, Ректор Карпатського університету імені Августина Волошина.

Бобровнік С.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та держави Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Васильченко О.П., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гарагонич О.В., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права та господарського процесу Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дешко Л.М., доктор юридичних наук, професор, професоркафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету іменіТараса Шевченка.

Дробуш І.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри державно-правових

дисциплін НУ «Острозька академія».

Жаровська І.М., доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та філософії права, конституційного та міжнародного права Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка».

Іваницький С.О., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ.

Ленгер Я.І., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри права факультету фінансів, обліку, лінгвістики та права Луцького національного технічного університету.

Марцеляк О.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Марченко М.В., кандидат юридичних наук, провідний експерт з конституційного та виборчого права ВГО «Асоціація українських правників.

Медвідь А.Б., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії держави і права Львівського торговельно-економічного університету.

Мішина Н.В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Сердюк Н.А., доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри політичних наук і права факультету урбаністики та просторового планування Київського національного університету будівництва і архітектури.

Серьогін В.О., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Хотинська-Нор О.З., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри нотаріального, виконавчого процесу та адвокатури, прокуратури, судоустрою Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Чечерський В.І., доктор юридичних наук, доцент, Почесний працівник прокуратури, прокурор Офісу Генерального прокурора

Щербанюк О.В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Координаційна група:

Бисага Ю.М.,	доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Інституту держави і права країн Європи, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Берч В.В.,	кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Бєлов Д.М.,	доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Асоціації міжнародного освітнього та наукового співробітництва.
Васильчук Л.Б.,	кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».
Гомонай В.В.,	доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Греца С.М., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Греца Я.В., доктор юридичних наук, професор кафедри господарського права юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Громовчук М.В., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Джуган В.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Заборовський В.В., доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Директор Науково-дослідного Інституту теорії та практики правосуддя.

Менджул М.В., доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу, заступник декана юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Петрецька Н.І., кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Пирога І.С., доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Продан В.І., старший викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Фрідманський Р.М., кандидат юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Андрела А.-М. В.,
аспірантка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ БІЖЕНЦІВ ТА ШУКАЧІВ ПРИТУЛКУ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Притулок надається особам, які втікають від переслідувань або від ймовірної серйозної шкоди яку вони можуть зазнати у своїй країні тому виникає потреба у міжнародному захисті. Право на притулок є основоположним правом; його надання це міжнародне зобов'язання, яке вперше було визнано Женевською конвенцією про захист біженців 1951 року. У ЄС, у контексті відкритих кордонів і свободи пересування, країни мають однакові фундаментальні цінності і спільний підхід для надання гарантій високих стандартів захисту біженців. Процедури повинні в той же час бути справедливими і ефективними на всій території ЄС і не піддаватися зловживанню. Враховуючи це, держави ЄС взяли на себе зобов'язання створити єдину європейську систему притулку.

Особливістю переміщення шукачів притулку є те, що потоки не є постійними. За даними Євростату, у 2018 році, статус біженців отримало 638 000 осіб, на противагу 2015 році, у пік міграційної кризи на території Європи, статус біженця отримало

1 322 000 осіб, а у 2010 році аналогічний показник становив 259 000 осіб. Тож притулок не повинен бути лотереєю. Держави-члени ЄС несуть спільну відповідальність за прийом шукачів притулку гідним чином, забезпечуючи їм справедливе ставлення, а також розгляд справ на основі єдиних стандартів, щоб, незалежно від того, де претендує заявник, результат розгляду заяви має бути схожим або однаковим.

Імміграція та притулок були офіційно включені, як правова категорія, до міжнародних договорів лише після Маастрихтського договору (1992 р.), Хоча багатостороннє співробітництво поза рамками європейськиї спільноти почалося кілька років раніше, але отримало виразні риси , з середини 1990-х років.

Нажаль розглядати Європейську систему притулку за українською аналогією не доречно, у контексті системи органів відповідної компетенції, оскільки Європейський Союз як наднаціональне обєднання держав, формує систему надання притулку через призму формування комплесного нормативно-правового забезпечення яке б рівномірно та згідно імперативних ідей забезпечило захист шукачам притулку в середині кожної держави учасниці окремо, з їх внутрішньо організованою системою органів державної влади. Але загальному можна виокремити судові та позасудові способи захисту. Захист у судовому порядку прав особи від зазіхань з боку міжнародних інституцій належить до

юрисдикції Європейського Суду з прав людини. До позасудових інститутів, до провадження яких належить захист прав особи, можна виділити таким чином:

- органи спеціальної компетенції: Європейського офісу підтримки прохачів притулку (EASO), організація Frontex;
- органи загальної компетенції: Комісія ЄС, Рада ЄС.

Агенції, що працюють у сфері міграції та притулку, такі як EASO, роблять значний внесок у захист прав людини, допомагаючи державам-членам ЄС виконувати свої міжнародні зобов'язання у цій сфері. Більше того, EASO підтримує співпрацю між державами-членами з питань, пов'язаних з незахищеними категоріями заявників на статус біженця, такими як діти та неповнолітні без супроводу, «жертви катувань та іншого жорстокого та нелюдського поводження, особи, які перебувають у групі ризику через свою стать, гендерну приналежність або сексуальну орієнтацію та будь-які інші групи претендентів з особливими потребами». Цієї мети також дотримується Frontex. У своїй щоденній діяльності він надає допомогу вразливим групам. Агентство визначає вразливі групи осіб у змішаних міграційних потоках, що проходять через зовнішній кордон. Frontex організовує спеціальні спільні операції та проводить навчання прикордонників щодо виявлення людей, які потребують захисту та здійснює боротьбу з торгівлею людьми.

Ці установи вносять свій внесок у пріоритети захисту шукачів притулку. Вони допомагають державам-членам та третім країнам надавати захист біженцям та шукачам притулку, часто в надзвичайних ситуаціях, в рамках Спільної європейської системи притулку (CEAS). Більше того, деякі з цих органів працюють над забезпеченням європейських кордонів, боротьбою із серйозною та організованою злочинністю та сприянням потокам та процесам міграції та притулку. EASO працює над узгодженою реалізацією Спільної європейської системи притулку з метою забезпечення функціонування ЄС як єдиної сфери, що стосується притулку, шляхом прийняття загальних практик та процесів. Таким чином, всі подібні випадки розгляду звернень шукачів притулку трактуються аналогічно і призводять до подібного результату у всіх країнах-членах ЄС. З метою виконання своєї місії EASO забезпечує підготовку працівників у сфері притулку та прийому; спеціальна та надзвичайна підтримка країн ЄС, які мають конкретні потреби або системи притулку та прийому перебувають під особливим тиском; і остання, але не менш важлива інформація про потоки шукачів притулку та спроможність держав-членів реагувати на них.

EASO надає різні види підтримки, а саме:

- постійна підтримка: підтримка та стимулювання загальної якості процесу надання притулку шляхом спільного навчання,

спільного матеріалу з навчання притулку, загальної якості та загальної інформації про країну походження;

- спеціальна підтримка: спеціальна допомога, переміщення, специфічна підтримка та спеціальні інструменти контролю якості;
- екстрена підтримка: організація солідарності для держав-членів, що зазнають особливого тиску, шляхом надання тимчасової підтримки та допомоги для покращення або відновлення систем надання притулку та прийому;
- інформаційно-аналітичну підтримку: обмін та об'єднання інформації та даних, аналізів та оцінок на рівні ЄС, включаючи аналіз та оцінку тенденцій в усьому ЄС;
- підтримка третьої країни (тобто країни, що не є членом ЄС): підтримка зовнішнього виміру Спільної європейської системи притулку, підтримка партнерства з третіми країнами для досягнення спільних рішень, у тому числі шляхом розбудови спроможності та регіональних програм захисту, а також координації дій держав-членів щодо переселення.

Frontex працює над посиленням координації між країнами-членами ЄС та асоційованими країнами Шенгену з метою встановлення загальних правил, стандартів та процедур контролю зовнішніх кордонів. Агентство забезпечує технічну та оперативну допомогу державам-членам шляхом спільних операцій та швидких прикордонних втручань та забезпечує практичне виконання заходів

у ситуації, що потребує невідкладних дій на зовнішніх кордонах. Frontex забезпечує технічним обладнанням прикордонників держав-членів ЄС для патрулювання, прикордонної перевірки та збирання даних про транскордонні злочини.

Frontex також надає технічну та оперативну допомогу в пошуково-рятувальних операцій для людей, які потрапили в біду в морі. Агентство також організовує, координує та проводить операції з повернення громадян третіх країн, які отримали юридичне рішення про видворення із території ЄС. Він проводить аналіз ризиків та відстежує ситуацію на зовнішніх кордонах з метою виявлення потенційних загроз, ризиків та вразливих місць. Він організовує навчання з метою гармонізації цілей, методів, стандартів та термінології прикордонного контролю.

Організацією, для якої сфера захисту прав і свобод людини традиційно залишається однією з головних, є Рада Європи. Вона була створена у 1949 р. Згідно зі статутом Ради Європи ця організація має сприяти утвердженню духовних і моральних цінностей, які є загальним доробком їхніх народів та джерелом принципів свободи особи, політичної свободи і верховенства права, що лежать в основі справжньої демократії. З самого початку свого існування європейські співтовариства започаткували тісні стосунки з Радою Європи. У Договорі про заснування Європейського співтовариства була передбачена навіть окрема ст.

303 (зараз стаття – 220 Договору про функціонування ЄС), яка закріплювала необхідність встановлення відповідних форм співпраці з Радою Європи. Як показує практика, європейська країна не може приєднатися до Євросоюзу, якщо вона не є членом Ради Європи. В межах Ради Європи створена і діє ефективна система захисту прав людини. Основними документами, на яких вона базується, є Європейська конвенція 1950 р., Європейська соціальна хартія 1961 р., Європейська конвенція проти тортур і нелюдського, або такого, що принижує гідність, поводження та покарання 1983 р., Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р. Виконання цих документів з боку держав-членів Ради Європи забезпечує система контролюючих органів, що наділені відповідними повноваженнями.

Рада Європи історично ніколи не вважала право притулку правозобов'язуючим інститутом, хоча завжди закликала поводитись з особами, що шукають притулок, гуманно та ліберально. Більше того, закликала дозволити розглядати рішення про надання статусу біженця Європейському Суду з прав людини як найвищої та останньої апеляційної інстанції. Проте такі заклики залишились лише закликами, і тому у кожному своєму рішенні, що стосується права притулку, Європейський Суд з прав людини наголошує, що це питання не належить до його компетенції. Водночас, Європейський Суд з прав людини визнає, що висилання

або видача особи можуть порушувати ст. 3 Конвенції 1950 р., зокрема, коли є підстави вважати, що дана особа у державі свого походження стане жертвою катування або нелюдського поводження. Наприклад, справа Soering v. United Kingdom. Однак, на нашу думку, це є правовим парадоксом, оскільки зазначена стаття встановлює лише заборону катування. Наразі, практика використання ст. 3 Конвенції 1950 р. Європейським Судом у таких справах продовжується.

Можливість оскарження до Європейського Суду з прав людини рішень національних органів про висилання є вагомою гарантією дотримання принципу невисилання державами. Втім може постати питання про примус Європейським Судом з прав людини держави виконати свої зобов'язання, згідно з Конвенцією 1950 р. Чи буде наслідком цього поновлення конкретної особи у своїх правах? Відповідь є очевидною, оскільки держава добровільно взяла на себе зобов'язання, коли підписала та ратифікувала Конвенцію 1950 р. Згідно з нею держави визнали і компетенцію Європейського Суду з прав людини, який може винести рішення проти держави, дії якої порушують положення Конвенції 1950 р.

Аналіз справи Ahmed v. Austria може дати одну з відповідей на це запитання. У 1996 р. Європейський Суд з прав людини прийняв рішення, що депортація пана Ахмеда буде порушенням

Австрією Конвенції 1950 р., учасницею якої вона є з 1958 р. Наслідком цього рішення стало тимчасове призупинення процедури депортації пана Ахмеда. В той же час, він не міг отримати ані дозволу на проживання на території Австрії, ані права на роботу. Крім того, він був зобов'язаний з'являтися і підтверджувати свою присутність у поліції щотижня. Отже, проблема полягала в тому, що наказ про його депортацію залишався в силі, а призупинено було лише його виконання. У травні 1999 р. пан Ахмед покінчив життя самогубством на площі Прав Людини у м. Граці. На жаль, цей випадок був одним з перших, але не єдиним. Історія пана Ахмеда є свідченням того, що рішення Європейського Суду з прав людини не завжди здатне змінити ситуацію настільки, аби досягти мети, заради якої його було прийнято. Австрійська влада виконала формальну сторону рішення, але в той самий час життя пана Ахмеда на території Австрії стало настільки складним, що він зажадав з ним розлучитися. Отже, основна мета рішення не була досягнута. Зазначений приклад свідчить про таке. З одного боку, виконання формальної сторони рішення не завжди веде до досягнення кінцевої мети, а з іншого боку, для того щоб змінити ситуацію необхідна воля держави з наявними для того політичними, гуманітарними чи іншими міркуваннями. Тому під час прийняття рішень важливим є не тільки те, щоб держава виконувала

формальну сторону своїх міжнародних зобов'язань, але й також щоб вона змінювала ситуацію, яка є порушенням таких зобов'язань, такою мірою, аби цього було достатньо для досягнення мети. Слід враховувати той факт, що біженці постійно прибувають до країн ЄС, які, в свою чергу, намагаючись захистити себе саме від нелегальних економічних мігрантів, неодноразово порушують права біженців. Досить часто органи державної влади ухвалюють рішення про відмову у наданні притулку на території держави, наслідком яких може бути висилання особи до країни походження або звичного місця проживання, де існує реальна загроза її життю та здоров'ю. Отже, слід створити механізм, що дозволить таким особам оскаржити рішення про вислання до Європейського Суду з прав людини і не лише у контексті ст. 3 Конвенції 1950 р.

Берч В.В.,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ЯК КЛЮЧОВА ІДЕЯ ДЕМОКРАТІЇ

У роботі Девіда Ф. Дж. Кемпбелла (David F. J. Campbell, Австрія, Клагенфуртський університет, факультет міждисциплінарних досліджень) зазначено, що основна ідея демократії полягає в тому, що люди мають право визначати, хто ними править. В більшості випадків вони обирають керівних посадових осіб і мають можливість притягнути їх до відповідальності за неправомірні дії. Водночас демократія має «чотири обличчя»: народний суверенітет, права і свободи, демократичні цінності і економічна демократія. До умов існування демократії учений відносить такі: державні інституції; еліти, прихильні до демократії; гомогенне суспільство; національне багатство; приватне підприємництво, присутність середнього класу, підтримка знедолених, участь громадянина в управлінні державними справами, громадянське суспільство, демократична політична культура, освіта та свобода інформації, сприятливе міжнародне серидовище. Концептуальну формулу для якості

демократії натомість пропонується визначати у такий спосіб: якість демократії = (свобода + інші характеристики політичної системи) + (виконання неполітичних вимірів) [1].

Гомогенне суспільство як терміно-поняття є відносно новим явищем для сучасної юридичної науки та характеризується здебільшого з точки зору інших наук, найчастіше соціології. Цікавою є позиція щодо розуміння сутності поняття «гомогенне суспільство» О. Шестаковського, котрий запропонував в одній із своїх публікацій авторську методику «для оцінки національної інтолерантності – індексу підтримки національної гомогенності». На думку дослідника, «індекс підтримки національної гомогенності (ІПНГ) відображує латентне оціночне ставлення до національно гомогенного оточення. Воно передбачає не безпосередню готовність діяти стосовно людей іншої національності, а, скоріше, загальну підтримку дій інших» [2].

Як «три фундаментальні принципи» та «основні детермінанти демократії», Бюльманн (та ін.) виділяють такі ключові поняття: рівність, свобода та контроль. Для того, щоб вважатися демократією, певна політична система має гарантувати свободу та рівність. Взаємозалежність між цими двома принципами повинна бути оптимізована за допомогою контролю, котрий розуміється не лише як контроль з боку органів державної влади, але як і контроль за їх діяльністю. Щодо терміно-поняття

«свобода», то організація Freedom House (США) зазначає, що таке явище є можливим лише у демократичних політичних системах, у яких:

1) органи державної влади підзвітні народу;
2) діє принцип верховенства права;
3) забезпечується свобода вираження поглядів та переконань;
4) повага до прав меншин, прав жінок гарантується [1].

Ідея народного суверенітету зародилася в ученнях XVII-XVIII ст., її аналіз спостерігаємо насамперед у поглядах Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка та Вольтера, котрі пропонували розглядати народ як «єдине джерело влади» [3, с.32].

Дослідник П. Новгородцев у виданні «Введение в философию права. Кризис современного правосознания» зазначає, що з точки зору Ж.-Ж. Руссо «громадянин дає свою згоду на всі закони, навіть і на ті, що приймаються без його волі, і навіть на ті, що його карають, якщо він наважується порушити якийсь із них. Постійна воля всіх громадян держави є спільною волею; завдяки саме їй, вони громадяни і вільні. Коли пропонують відомий закон у зборах народних, то у громадян питають власне не про те, чи схвалюють вони цю пропозицію або відкидають її, а про те, згідно чи вони ні з загальною волею, яка є і їхня воля; кожен, подаючи свій голос, висловлює свою думку щодо цього предмета, і з підрахунку голосів виводиться оголошення загальної волі. Якщо

бере гору думка, протилежна моїй, це не доводить нічого іншого, крім того, що я помилявся і приймав за спільну волю те, що насправді не було нею». П.Новгородцев у контексті дослідження народного суверенітету зауважує, що «найглибша думка вчення Руссо — ідея необхідність загального визнання для утвердження справедливих законів — була засвоєна тим політичним напрямом, яке виявилося керівним і свого часу, і наступного. Натомість узяла гору і набула широкого поширення інша ідея — що справжня народна воля виражається його представниками, кращими і здібнішими виразниками свого народу. Ідея представництва сутнісно призводила до визнання самостійності представницьких зборів, і цьому шляху був можливий повний розрив із засадами народного суверенітету. Це й відбулося справді у пізнішій німецькій теорії, яка замінила ідею народного суверенітету поняттям державного суверенітету. Об'єднуючи владу і народ у понятті держави і покриваючи цим загальнішим поняттям всі елементи, що входять до нього, німецька теорія не мала більше потреби говорити про народний суверенітет. Ідея суверенітету чи верховенства, на цю думку, неминуче передбачає державну організацію, а державна організація вимагає встановлення повноважних органів, які виражають волю цілого. Ці органи представляють організований державою народ та є юридичними виразниками його волі. Такий сенс панівної німецької теорії

представництва. Однак близькі до Руссо політичні письменники не зважилися відкинути його ідею народної волі. Навпаки, вони проголосили її за заснування того нового політичного погляду, яке лише зовні нагадувало доктрину «Громадського договору». За народом було визнано значення вищої моральної санкції, дійсний авторитет був перенесений на його представників» [4].

Дослідженню державно-правових поглядів П. Новгородцева присвячено дисертаційне дослідження ученого Ю. Гоцуляка. Так, науковець стверджує, що доволі важливим аспектом функціонування народного суверенітету є насамперед обмеження державного примусу відповідно до культурних особливостей суспільного розвитку. На його думку, «народний суверенітет – це є державницька позиція, тому що має на меті співвіднести народну волю з чимось зовнішнім, в даному випадку – справедливістю». Власне, справедливість, а точніше її існування у суспільстві, у свою чергу, «не залежить від держави». Поряд з цим, «якщо будь-який принцип є частиною народної свідомості, то виправданими є позиції народного суверенітету, так як «актуалізувати» або, точніше, «легалізувати» справді зможе його тільки народ як джерело верховної влади. Якщо ж якийсь принцип знаходиться поза народною свідомістю, тоді провести в життя його повинна абстрактна «державність» (відвернута від народу), і тоді виправданими є державницькі тенденції, які сподіваються на

апріорність справедливої державної влади» [5, с.134-135]. Виходячи з наведеного, зародження та функціонування тих чи інших принципів у державно-суспільному житті бере свої витоки або з влади народу, або ж із влади держави, залежно від того, чи мають таке місце ці принципи у народній свідомості, чи знаходяться поза нею.

Концепція народного суверенітету є фундаментальною засадою поділу владних повноважень в аспекті забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина, формування демократичного конституційного ладу [6 , с. 170].

Корифей сучасної школи права О. Скрипнюк у дисертаційному дослідженні «Реалізація принципу народного суверенітету: теоретико-правовий аспект» розглядає історичні етапи розвитку народного суверенітету, ключові напрямки удосконалення імплементації безпосереднього народовладдя у правову дійсність, особливості гарантування народного суверенітету, звертає увагу на інші не менш важливі питання, пов'язані із зазначеним феноменом. Як зазначає дослідник, «принцип народного суверенітету та процес його реалізації органічно пов'язані не лише з безпосередньою демократією та властивими їй інститутами, але й з загальною системою взаємодії суспільства і держави, коли існують реальні механізми і способи перенесення інтересів, прагнення і волі народу на державний

рівень. Тому, характеризуючи процес реалізації принципу народного суверенітету в теоретико-правовому аспекті, ми маємо всі підстави для того, щоб розглядати його не лише в нормативному чи інституційно-правовому аспекті, але й у більш ширшому контексті – у процесі взаємодії демократичної держави та громадянського суспільства» [7, с. 4].

Насамкінець зазначимо, що за демократичної форми правління народний суверенітет «обмежує» повноваження органів публічної влади виключно делегованими їм функціями, встановленими у чинному законодавстві.

Література:

1. The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy David F. J. Campbell. September 29, 2008. URL: http://www.democracyranking.org/downloads/basic_concept_democracy_ranking_2008_A4.pdf (date of application: 14.06.2022).
2. Шестаковський О.П. Індекс підтримки національної гомогенності: досвід адаптації шкали інтолерантності. URL: https://ukr-socium.org.ua/uk/archive/no-1-32-2010/indeks-pidtrimki-nacionalnoi-gomogennosti-dosvid-adaptacii-shkali-intolerantnosti/ (дата звернення: 14.06.2022).
3. Попович Т.П. Правові засоби здійснення демократії у

державах центральної європи теоретичні та практичні аспекти: дис. … канд. юрид. наук. Ужгород. 2015. 215 с.

4. Новгородцев П. И. Введение в философию права. Кризис современного правосознания / П. И. Новгородцев. – СПб. : Изд-во «Лань», 2000. 352 с.

5. Гоцуляк Ю.В. Державно-правові погляди П.І.Новгородцева: дис.на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ. 2015. 213 с.

6. Прієшкіна О. В. Конституційний лад України: актуальні питання становлення, інституціоналізації та розвитку: Моногр. / О. В. Прієшкіна. – О. : Фенікс, 2008. 280 с.

7. Скрипнюк О.О. Реалізація принципу народного суверенітету в Україні: теоретико-правовий аспект: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ. 2015. 212 с.

Бєлов Д.М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України

ОСНОВНИЙ ЗАКОН – НАЙВАЖЛИВІШЕ ДОСЯГНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

„Конституція буде тільки тоді доброю, коли буде знаходитись в повній відповідності з конституційною дійсністю”

Ф. Ласаль

Для когось День Конституції - це свято, для когось - просто звичайний день, але для всіх нас це ще один привід поміркувати, в якій країні ми живемо і яка все ж таки наша Конституція. І взагалі, що це – найважливіше досягнення української демократії чи просто компроміс між органами державної влади?

У 1996 році українські громадяни отримали Основний закон, який гарантував їм права та свободи, наблизив Україну до країн з розвинутою демократією та остаточно закріпив незалежність нової європейської держави. 28 червня 1996 року після безпрецедентного за тривалістю й напругою засідання Верховна Рада 315 голосами ухвалила нову Конституцію України. Таким чином Україна найостаннішою з 15 держав, які з'явилися на

пострадянському просторі, замінила стару Конституцію. Прийняття нової Конституції України можна визначити як центральну політичну й історичну подію п'ятирічного існування української державності. За своєю історичною значимістю вона може бути порівняна із всеукраїнським референдумом 1991 року, на якому народ України висловив підтримку державної незалежності. Саме після прийняття власної Конституції Україна стала легітимною державою у сучасному світі.

Цілком зрозуміло, що проблема реальності, захищеності і забезпеченості прав та свобод людини і громадянина безпосередньо пов'язана із конкретними історичними особливостями розвитку конкретної держави, формою організації державної влади і соціально-економічним ладом, що панує в ній, розвитком політичних інститутів, політичною свідомістю і активністю народних мас та іншими умовами, що існують у кожному суспільстві. Разом з тим найсуттєвішою умовою існування будь-якої держави і будь-якого суспільства є незалежність і суверенність держави і готовність та життєва потреба суспільства їх боронити і відстоювати.

Прийняття 9 листопада 1995 р. України в члени Ради Європи суттєво вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. Україна приєдналась до великої кількості багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод

людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у національне законодавство. Крім цього членство у Раді Європи стимулювало процес підготовки і прийняття Конституції - основного закону нової демократичної держави.

З історичної точки зори, ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року - це визначна подія. Великим позитивом стало те, що Конституція Україна була прийнята саме в моделі ефективної конституції. Всі конституції можна поділити на два типи. Перший тип - т.зв. номінальні – описують державний лад країни та виступають основою правопорядку. Їхня дія залежить від морально-політичних чинників, тобто переконання населення в необхідності їх дотримання. Всі чотири Конституції УРСР належали саме до такого типу. До другого типу конституцій належать ті з них, що виступають механізмом правового регулювання та спрямовані на досягнення певних соціальних наслідків. Конституція України є саме засобом безпосереднього регулювання суспільних відносин. Отже, норми Конституції України діють як норми прямої дії. З прийняттям Конституції саме в такій моделі Україна долучилася до демократичних держав.

Свою специфіку мали й умови, в яких приймалася Конституція. За загальним правилом, затвердження основного закону держави здійснюється не парламентом, а спеціальною установчою владою. Нічого подібного в Україні не було, хоча сама

ідея прийняття конституції подібним чином висловлювалася представниками деяких політичних сил. Проте, чинна на той час Конституція УРСР не передбачала можливості затвердження Основного Закону спеціальним органом, тому її було ухвалено Верховною Радою України. Це визначило відмінності інституціонального вирішення питання становлення державної влади в Україні. Тут ми маємо справу з певною історичною тенденцією. На відміну від, скажімо, Естонії, Латвії, розвиток нашої держави пішов шляхом адаптації старих радянських порядків до нових умов. Це знайшло своє відображення у всіх сферах життя, у тому числі при прийнятті Конституції.

Конституція України 1996 р. є певною мірою взірцем сучасного конституціоналізму з питань прав і свобод людини і громадянина. Вона визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні, здійснивши фактично "гуманітарну революцію". *Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Конституції (ст.3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина є змістом і спрямованістю діяльності держави. Держава згідно з Конституцією відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.* Виходячи з цієї концепції, в чинній Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і

громадянина присвячено спеціальний розділ ІІ. Цей розділ є одним з найважливіших в Конституції і містить близько третини її статей.

Чинна Конституція України імплементувала всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини і насамперед **Загальної декларації прав людини**, **Міжнародного пакту про громадянські і політичні права** та **Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права**, які є одним з найбільших досягнень людства XX ст. у гуманітарній сфері, справжнім "людським виміром", мірою людської гідності.

Українська Конституція вперше замість фрагментарного набору прав і свобод визначила систему прав і свобод у всіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина.

Новий Основний Закон значно розширив коло конституційних прав і свобод, передбачивши низку нових прав і свобод, та істотно збагатив їх за змістом. У ньому вперше передбачено такі істотні права і свободи, як право на життя (ст.27), на інформацію (ст.34), право приватної власності (ст.41), на підприємницьку діяльність (ст.42), на страйк (ст.44), на достатній життєвий рівень (ст.48), свобода пересування, вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України і повертатися в Україну (ст.33) тощо.

Як показав час, що минув після прийняття Конституції України, передусім права і громадянські та політичні свободи набувають реального наповнення. Так, завдяки їх реалізації скасовано смертну кару, утворилось більш як 100 політичних партій, формується громадянське суспільство.

Конституція всебічно гарантує права і свободи, передбачає механізм їх забезпечення і охорони. Про це свідчить передусім система конституційних нормативно-правових гарантій прав і свобод, зокрема, юридичної відповідальності за порушення прав і свобод, невідчужуваності і непорушності прав і свобод, їх невичерпності, недопустимості скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Одним із найбільших досягнень у гарантуванні прав і свобод є передбачена Конституцією система організаційно-правових гарантій, з-поміж яких особливо значна роль відведена Президентові України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Поряд з національними гарантіями Конституція передбачила можливість використання і міжнародно-правових гарантій. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних

міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом чи учасницею яких є Україна.

Додатковою гарантією захисту прав і свобод людини є також міжнародні механізми захисту прав людини, до яких долучилася Україна. Важливим кроком у цьому напрямі стала ратифікація 17 липня 1997 р. **Конвенції про захист прав і основних свобод людини** 1950 р. Відтепер громадяни України отримали можливість звертатися щодо захисту своїх порушених прав до Європейського суду з прав людини. до того ж, приєднавшись у 1990 р. до Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Україна також визнала і компетенцію Комітету ООН з прав людини щодо розгляду індивідуальних скарг громадян України на порушення їх прав та свобод, гарантованих цим пактом.

Конституція України юридично ліквідувала всі нормативні перешкоди на шляху до забезпечення прав і свобод людини і громадянина, проголосивши, що норми Конституції України є нормами прямої дії і що звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Конституція України на відміну від конституцій ряду інших країн не просто закріпила обов'язки людини і громадянина, але ті з них, які мають принципове значення для забезпечення прав і

свобод: обов'язок неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст.68); обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст.65), обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом та ін.

Особливістю Конституції України є те, що нею передбачено створення і закріплення дійового механізму захисту прав і свобод людини. Це стосується, головне, організації і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст.6). Саме на судову владу, як зазначено, покладається функція захисту конституційних прав і свобод.

Важливою ланкою в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України, який здійснює судовий конституційний контроль та захист основ конституційного ладу, основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права і прямої дії Конституції на всій території України. Не менш важливе значення відіграє запровадження спеціального інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, що є новацією у державно-правовій системі захисту прав і свобод людини у нашій країні. Віднині цей інститут являє собою універсальний інструмент виявлення і сприяння усуненню порушень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Таким чином, нова українська Конституція стала результатом шестирічного конституційного процесу, до якого було залучено найкращих вітчизняних правознавців, а в обговоренні взяли участь десятки тисяч громадян. Вона здобулася на високу оцінку авторитетних міжнародних експертів, її ухвалення беззастережно привітала Рада Європи.

Безумовно, як і кожний документ, що створюється людьми ухвалена 28 червня 1996 року Конституція має свої недоліки. Причини цього очевидні: Конституція стала наслідком компромісу між демократично налаштованою частиною суспільства (представленою, зокрема, у Верховній Раді) і авторитарним Президентом. Ідеологи Конституції з числа депутатського корпусу, очевидно, вважали, що сам загальний правовий і демократичний характер Основного Закону змусить Президента діяти виключно в межах правового поля, зважаючи на громадську думку.

Саме з цих обставин вже вкотре серед українських науковців та політиків точиться гостра дискусія з приводу внесення змін до Основного Закону України. З цього приводу слід зауважити, що теорія конституціоналізму виходить з того, що для забезпечення стійкого розвитку суспільства та держави, належного функціонування правової системи необхідна стабільність Конституції, оскільки саме вона є центром усієї державно-правової життєдіяльності будь-якої демократичної країни. Але Конституція

не може бути незмінною, якщо її приписи не дають можливості розкрити потенціал народовладдя, є недосконалими або ж належним чином не деталізовані на рівні конституційного та поточного законодавства і тому не можуть ефективно застосовуватися у практичному житті. Та і піднесення людства по щабелях суспільного розвитку, як правило, пов'язане із проведенням конституційних реформ. Навіть перша в світі писана Конституція США, прийнята у 1787 році, вже у 1791 році була доповнена десятьма поправками, що увійшли в історію під назвою Біля про права.

Якщо подивитися на останні трансформації в економічній, політичній сферах життя, бачимо, що потрібна певна стабільність, і стабілізуючим фактором має виступати Конституція. Зараз ще не можна сказати, що ми живемо стовідсотково по Конституції; що органи влади, політикум ставляться відповідно, так як це має бути, з повагою до Конституції, дотримуються її положень, щоб законодавство було таким, як це передбачено Конституцією. Цього поки що, на жаль, немає.

Чи може чинна українська Конституція діяти ефективно? Безумовно, може. Для цього треба було лишень, щоб усі "гравці" нашої політичної сцени не зловживали своїми владними повноваженнями, не тягнули ковдри виключно на себе, щомиті пам'ятаючи про святий пріоритет національного інтересу над

особистим. Адже світова практика показує - справа не так в обсязі владних повноважень, як у способі їхнього використання. Скажімо, класичний бастіон західної демократії - Велика Британія - взагалі не має єдиної писаної конституції. Її заміняє сукупність ухвалених у різні часи законів, найстарший з яких - Велика Хартія Вольностей - сягає ще 1215 року. Згідно з цими законами, повноваження британського монарха ще й досі значно ширші, аніж в українського президента. Так, цей монарх може будь-якого часу розпустити парламент, або накласти вето на будь-який ухвалений цим парламентом закон. Але востаннє право вето було застосовано королевою Анною щодо закону про шотландську міліцію ще 1707 року. З того часу на британському троні змінилося багато монархів і далеко не завжди припадала їм до смаку парламентська законотворчість, однак Британія вже майже триста років живе без жодних вето на закони, ухвалені народним представництвом. Живе, слід зазначити, суттєво краще, аніж Україна.

Проте, можна без перебільшення стверджувати, що нинішню позитивну динаміку виробництва, певні зрушення в соціальній сфері значною мірою слід розглядати як результат втілення в життя конституційних норм і положень. Звичайно, ще не всі вони відображають реальний стан речей в Україні, не у всіх сферах діють однаково ефективно. Але маємо пам'ятати, що лише завдяки нашим спільним зусиллям - центральної та місцевої влади,

органів самоврядування, усіх громадян - Конституція запрацює на повну силу.

Василенко С.О.,

аспірант кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
факультету №3 ІПФПНП ЛьвДУВС,
інспектор роти тактико-оперативного
реагування Управління патрульної
поліції у Львівській області ДПП

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПОЛІЦІЄЮ ПРЕВЕНТИВНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

У цій роботі ми будемо розглядати питання щодо обмежень певних конституційних прав і свобод людини які, виникають при застосуванні поліцією превентивних поліцейських заходів під час військового стану.

Термін конститу́ція (лат. constitutio — установлення, устрій, порядок) — основний державний документ (закон), який визначає державний устрій, порядок і принципи функціонування представницьких, виконавчих та судових органів влади, виборчу систему, права й обов'язки держави, суспільства та громадян. Інші закони держави, як правило, спираються на конституцію [1].

Конституція – це основний закон, що безпосередньо закріплює суспільний і державний устрій країни, функції органів державної влади, основні права та обов'язки громадян.

У чинному законодавстві України, а саме у статті 3 Конституції України чітко вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Принципи діяльності Національної поліції під час виконання покладених на неї завдань полягають у забезпечені дотриманні прав і свобод людини, які гарантуються Конституцією та законами України.

Законодавець чітко наділив поліцейських, відповідно до 31 статті закону України «Про Національну поліцію», визначеним переліком превентивних поліцейських заходів, які може застосовувати поліція:

1) перевірка документів особи;
2) опитування особи;
3) поверхнева перевірка і огляд;
4) зупинення транспортного засобу;
5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;

6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;

7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;

8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11) поліцейське піклування [3]. Необхідно зауважити, що основною із вимог застосування поліцією превентивного поліцейського заходу є розуміння його законності.

У зв'язку із широкомасштабним вторгненням росії в Україну, яке розпочалося 24. 02. 2022 року Указом Президента України було введено воєнний стан на всій території України.

Згідно статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним

органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Але варто зауважити, що в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені такі права і свободи як:

- посягати на честь та гідність, не можуть катувати, піддавати нелюдському поводженню чи покаранню;
- свавільно арештовувати, тримати під вартою або порушувати презумпцію невинуватості;
- свавільно позбавляти життя, а також позбавляти права на самозахист;
- змушувати виконувати явно злочинні накази чи розпорядження;
- надавати комусь додаткові привілеї чи обмежувати права за ознакам раси, кольору шкіри, політичних переконань тощо;
- примушувати до шлюбу або обмежувати право на шлюб;

- обмежувати доступ до суду і уповноваженого з прав людини.

Доцільно наголосити, що під час військового стану забороняється проводити будь-які зміни в Конституції України.

Отже, підсумовуючи вище написане робимо висновок, що спричинене загрозою обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина допускається виключно на підставах і в порядку, зазначених Конституцією та законами України, за нагальної необхідності та в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції та усунення загрози і небезпеки державній незалежності України, та її територіальній цілісності, забезпечення безпеки та правопорядку в країні під час війни.

Література:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Конституція

2. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. № 30. Ст. 141.

3. Закон України "Про Національну поліцію" від 02.07. 2015 № 580-VIII // Офіційний вісник України. 2015. № 63.

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250).

Вишневська М.М.,
здобувачка кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»: КЛЮЧОВІ ЗАСАДИ

В сучасних умовах розвитку державно-суспільних відносин проблематика конституційно-правової відповідальності набуває особливого змісту.

У юридичній науці побутує думка, що конституційно-правову відповідальність варто розглядати як «самостійний вид юридичної відповідальності, визначений нормами конституційного права, що передбачає заохочення державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцією держави на конституційний делікт, що передбачає зазнавання суб'єктом конституційного правопорушення визначених санкцій у межах чинного конституційного законодавства» [1].

Слід зауважити, що поняття «конституційно-правова відповідальність» не слід ототожнювати із категорією «конституційна відповідальність». Перший згаданий нами термін є

ширшим за змістом, оскільки конституційно-правова відповідальність регламентується, на відміну від конституційної, і іншими нормами конституційного права, окрім Основного Закону [2].

Конституційно-правова відповідальність є окремим автономним різновидом юридичної відповідальності [3], поряд з іншими загальновідомими у теорії держави і права – кримінальною, цивільною, адміністративною, дисциплінарною тощо. Вона відрізняється від інших різновидів юридичної відповідальності за такими критеріями:

1) метою – захист фундаментальних цінностей Конституції;

2) джерелами, якими регламентується порядок притягнення до конституційно-правової відповідальності (нормативна база);

3) підставами притягнення та особливості застосування санкцій;

4) суб'єктами притягнення до відповідальності (до них належить насамперед держава, органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи тощо) [4, с. 497].

З точки зору О. Фрицького, конституційно-правова відповідальність має ще одну характерну їй ознаку – політичне спрямування, тобто до неї притягаються особи, котрі вчинили

негативні дії у політичній сфері [5]. Виходячи з такого аспекту, деякі науковці пропонують визначати конституційно-правову відповідальність як різновид не юридичної, а, власне, політичної відповідальності.

Насамкінець зазначимо, що конституційно-правова відповідальність також є інститутом конституційного права, котрий, з одного боку, є самостійною складовою у рамках конституційного права, а з іншого – є елементом усіх інших інститутів конституційного права. У цьому контексті чітко простежується дуалістичний характер функціонального призначення конституційно-правової відповідальності [6, с. 287].

Література:

1. Конституційно-правова відповідальність: практичні аспекти. http://surl.li/csrkd (дата звернення: 18.06.2022).

2. Ткаченко Ю. В. Форми (види) конституційно-правової відповідальності. Форум права. 2013. №2. С. 549–555.

3. Погорілко, В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. К. : Наукова думка; Прецедент, 2006. 344 с.

4. Теорія держави і права. Академічний курс: [Текст] : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

5. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник. К. :Юрінком Інтер, 2002. 536 с.

6. Погорілко В. Ф. Вибрані праці. До 75-річчя від дня народження / відп. ред. академік НАН України Ю. С. Шемшученко. К. : Вид-во «Юридична думка», 2013. 436 с.

Громовчук М.В.,
доктор юридичних наук, доцент
кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДЕРЖАВА ТА ЦЕРКВА: РОЛЬ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, з огляду на своє теоретичне і практичне значення, продовжує привертати увагу спеціалістів різних галузей. Осмислення феномену війни, сутності війни, її ролі та значення в житті суспільств і держав змінювалося відповідно до входження людства в той чи інший етап історичного розвитку. На цей процес впливало набуття наукового знання, яке супроводжувалося розробкою нових ідей та принципів, що відповідали політичним, історичним, суспільним викликам, рівням розвитку зброї та армії, ідеологічним, цивілізаційним, релігійним або методологічним основам [40, с. 545].

Християни - це не ті, хто не страждають або мають якесь гарантоване земне благополуччя, а це ті, які переживають по-особливому свій хресний шлях, тобто, ми розуміємо глибше зміст наших страждань. Очевидно, коли мова йде про війну, то це є найбільша трагедія, яка може спіткати людину, суспільство, навіть

ціле людство, тому що кожна війна, в якій частині кулі Земної вона б не відбувалася, завжди ранить усе людство, і війне - це є найбільше безглуздя, ніхто не може раціонально осмислити чи пояснити війну, а виправдовувати війну - це прямо злочин. І тому каже Папа Франциск, що війна завжди є поразка, це і поразка людства, людяності [41].

Стан гуманітарно-культурного простору певної країни перебуває в чіткому зв'язку з її політичним режимом. Якби було якось інакше, то культурно-політичний проект «русского мира» виявився б беззмістовним і непотрібним, а його інструментальна спроможність і вплив на суспільства нульовими. Проте відбувається зовсім навпаки [1].

«У міжнародній комунікації ми постійно підкреслюємо, що війна росії проти України — це війна авторитарного репресивного політичного режиму проти демократичної країни. І ця війна відбувається прямо в Європі. І, борячись за Україну, Україна бореться за простір свободи у Європі, за простір свободи у світі», - вказує О. Богдан [2].

«Будь-яка війна має або прямі, або опосередковані релігійні корені. Тобто навіть якщо це не релігійний конфлікт, ті, хто хочуть змінити світоустрій, намагаються перетворити його на релігійний. Ми сьогодні зібралися для того, щоб закликати людство не допустити і засудити використання релігії в цих конфліктах. Також

ми розуміємо, що релігія має тисячолітній досвід залагодження конфліктів, і хочемо звернутися до релігійних лідерів України та світу, щоб вони свій авторитет, досвід своїх церков, своїх релігій застосували саме для вирішення цих конфліктів», - відзначає В.Авер'янов [3].

Таким чином, як бачимо, як практичні, так і теоретичні питання зв'язку релігії та права, особливо в умовах повномасштабної війни в Україні, мають суттєвий вплив на існування всього державного механізму.

Сучасна людина є особливо чутливою до нав'язування будь-якого світогляду і способу життя. Єдина мова в сьогоднішньому світі – це мова свободи, навіть якщо при цьому відбуваються підміни цього поняття і зловживання ним. Цінність свободи – не байдужа і для релігії. Тому єдиний шлях поширення релігійного світогляду в суспільстві – це не сила примусу, а сила тяжіння [4].

У той же самий час доводиться констатувати, що сучасний інститут прав людини формувався і продовжує розвиватися як механізм захисту саме свободи людського вибору. Ще в недавньому минулому подібна однобокість компенсувалася консенсусом в західному суспільстві щодо визначення добра і зла. Наприклад, про це зберіглося свідчення в преамбулі Статуту Ради Європи 1949 року, в якій іде мова про те, що держави-засновники цієї організації стверджують «свою відданість духовним і

моральним цінностям, які є спільним надбанням їхніх народів і справжнім джерелом особистої свободи, політичної свободи і верховенства права». Безперечно, згадане спільне надбання розумілося як спадщина релігійної, християнської культури і моралі. Треба відзначити, що це не перешкоджало представникам інших світових релігій проживати в суспільствах християнської традиції, оскільки їх моральні цінності виявлялися близькими один одному. Наприклад, в історії накопичився великий досвід міжрелігійного співіснування, який забезпечує згуртованість суспільства. Навіть безбожні вчення, що виникли в Європі, нерідко повторювали світською мовою постулати релігійної моралі [4].

В сучасних умовах, коли роль церкви в житті вітчизняного суспільства істотно зростає, не викликає сумнівів актуальність наукового дослідження будь-яких аспектів взаємодії церкви з правом і державою. Побічно про це свідчить і збільшення кількості наукових публікацій, в яких вчені-правознавці аналізують різні проблеми, пов'язані з церковним правом, етапами його розвитку, з роллю церкви в сучасній світській державі. У той же час, залишається недослідженим ряд цікавих питань в загальному руслі даної проблематики [6, с. 1].

Як відомо, будь-який вибір може бути «злим», а може бути «добрим». Більш того, індивідуальне розуміння свободи схильне до різнорідних впливів, в тому числі неадекватних оцінок. Наприклад,

в світі дуже багато образ і конфліктів. Під впливом абсолютизації свободи вибору з'являється реальна проблема розповсюдження правозахисного підходу на найнезначніші або абсурдні життєві ситуації. Європейський суд з прав людини переповнений скаргами, що стосуються нанесення збитків в один або кілька доларів. В рамках тематики нашого дослідження, приклад, подібного роду вимог. Так, до Європейського суду надійшла справа «Альдо Гросс проти Швейцарії». Мадам Гросс не бажає переживати природний процес старіння, при цьому вона не має ніякої смертельної хвороби або фізичних страждань. Тим не менш, вона хоче піти з життя, але жоден лікар не виписує їй рецепт на отримання смертельної субстанції. Вона стверджує, що держава зобов'язана забезпечити її засобами для здійснення самогубства в безпечною і безболісною формі. На її думку, ця відмова є порушенням її права на життя, так як вона відмовилася від життя, а також принижує її гідність, так як вона не бачить в собі сили переносити процес старіння [4].

Не будемо також забувати, пише Д. Пашенцев, що поява одиничних елементів європейського права зобов'язана впливу (нехай і обмеженого) навіть ісламської традиції, що має релігійне коріння. Співвідношення права і релігії в Європі не залишалося постійним. Ця еволюція була пов'язана з оформленням самостійної концепції прав людини, яка є провідною основою права в його сучасному ліберальному розумінні. В даному процесі релігійні

уявлення зіграли помітну роль. Очевидно, що релігійні інститути в цілому ніколи не були в числі лідерів захисту прав людини. Але не підлягає сумніву той факт, що, наприклад, визнання права на свободу віросповідання (релігії) в значній мірі зобов'язана саме західного християнства [6, с. 3].

Крім того, релігійні вчення безпосередньо відбилися у включенні обов'язків людини в загальне уявлення про її права і свободи. Релігійні уявлення аж ніяк не в усьому збігалися з вихідними началами юридичної концепції прав людини вже на етапі її оформлення. Зокрема, це стосується питання про походження зазначених прав, яке ліберальна думка пов'язувала з природою самої людини (що відбилося в понятті природніх невід'ємних прав), а релігійні вчення пояснювали актом Божественного творіння. Такі розбіжності ставали помітніше і навіть посилювалися в міру затвердження в Європі принципів секуляризації суспільного життя і культури взагалі. Цей процес супроводжувався поступовим поворотом держави від релігії, її приватизацією, тобто перетворенням в приватну справу індивіда і, як наслідок – дедалі помітнішим відходом ліберально-юридичного розуміння прав людини від релігійних вчень. Результатом такої еволюції стало звуження впливу релігії на розвиток концепції прав і свобод людини. Аж до середини минулого століття найбільші релігії не приділяли серйозної уваги цій проблематиці [6, с. 3].

Разом з тим, відзначає Д. Пашенцев, нинішні релігійні вчення про права людини нерідко набувають вигляду своєрідної відповіді ліберальних поглядів. Тому в позиціях провідних релігій з цього питання поєднуються дві основні лінії. З одного боку, підкреслюється згода з багатьма положеннями міжнародно-правових документів з прав людини. З іншого боку, релігійні концепції роблять акцент на відмінності, що характеризують їх погляд на права людини в порівнянні з ліберальною юридичною оцінкою. У питанні прав і свобод людини провідні релігії займають як близькі, так і протилежні одна від одної позиції. Багато що залежить від того, які аспекти цієї проблеми вони вважають для себе пріоритетними. Вчений відзначає характерні особливості сучасного погляду окремих релігій на даний предмет [6, с. 3].

Потрібно відзначити, пише в своєму дослідженні Ю. Піх, що протягом останніх десятиліть в суспільстві поступово відбулася зміна самого сприйняття релігійних цінностей. Якщо колись релігія виступала як сакральне пояснення світу, то, починаючи з епохи Просвітництва, на перший план виходять соціальні функції релігії. Залежно від того, наскільки позитивне значення вони можуть мати в конкретний історичний період і для конкретної держави, змінюється ставлення до релігії. Особливість сучасного етапу, відзначає вчена, полягає не просто в актуалізації релігійної ідеї, але й у її об’єктивації, інституціональному оформленні, присутності в

усіх без винятку модусах соціальної практики. Релігія за останні десятиліття пройшла непростий шлях від якогось маргінального феномену до нормативного орієнтира, що став найважливішою «точкою зростання» масової свідомості. Без урахування релігійного фактору досить часто неможливо глибоко пізнати і передбачити наслідки соціально-політичних процесів [11, с. 55].

Характер взаємодії норм права і релігійних норм у системі соціальної регуляції того або іншого суспільства, вказує Т. Стефанчишена, визначається зв'язком правових і релігійних норм з мораллю і зв'язком права з державою. Релігія, як і раніше, відіграє дуже важливу роль у регулюванні поведінки людей у суспільстві, у формуванні етичних та морально-етичних переконань. Відокремивши її від держави, в жодному разі не можна відділяти її від суспільства і людини [12, с. 119].

Сьогодні, акцентує увагу у своїй науковій праці Ю. Оборотов, церква стає значущою інстанцією морального контролю над соціальним життям, перестаючи бути інститутом влади, вона забезпечує умови реального руху до християнського морального ідеалу через затвердження цінності людського життя, осуд насильства, участь у зміцненні миру, у боротьбі за збереження навколишнього природного середовища [14, с. 170].

Оцінюючи моральний потенціал біблійних завітів, Ю. Бондаренко зазначає, що християнство надало людству заповіді

неперехідного значення, тож є певною системою ціннісних орієнтацій, що набули значення суспільного ідеалу. Тому християнські цінності – це і ідеал, і символ, і приклад, і регулятивна ідея, що вагомо впливає на людину і суспільство в усіх сферах життєдіяльності [15, с. 30].

Християнські цінності, вірно вказує українська дослідниця І. Ломака впливають не лише на стан приватного життя, але й на спосіб життя публічного. Приміром, багато християнських цінностей стали прообразом правових цінностей, що охороняються державою. Християнські цінності починають перетворювати світ, релігія стає щораз надійнішим інститутом підтримки всіх життєвих цінностей людини, адже, як слушно зауважує вчена, «християнство – могутній консолідуючий чинник, носій державницької ідеології, суспільної моралі та культурного прогресу» [16, с. 300].

Останнім часом, відзначає Е. Тогузаева, спостерігається значне зростання впливу релігії на життя і свідомість громадян. Часто, вже не помічаючи для себе, зустрічаючи нових людей (наприклад, політиків), ми оцінюємо їх і з точки зору релігійної приналежності. І зворотне: для впливу на суспільство і на окремих громадян часто обирається тактика врахування релігійного настрою населення і окремих особистостей. Релігія стрімко почала проникати в політику (аж до створення релігійних партій і звернення політиків до релігійних цінностей в періоди виборчих

кампаній), хоча демонстративна релігійність ніколи не знаходила і не знаходить підтримки в державі, швидше за все тому, що позначаються особливості характеру істинно вітчизняної людини, її побожне ставлення до віри, сформоване способом життя і оспіване класиками, багато з яких були щиро віруючими людьми, що зверталися в своїх творах до релігійних тем [17, с. 47].

В. Кириченко вірно відмічає, що як і право, релігія є важливим соціальним регулятором поведінки не лише окремих особистостей, а й широких народних мас, спроможних визначати вектор розвитку подій як в тому або іншому регіоні держави, так і на всій його території. Право присутнє в найбільш значущих сферах суспільного регулювання. Водночас релігія пронизує весь спектр людських відносин та знаходить своє відображення в праві [22, с. 55]. При цьому, зазначає В. Букрєєв, юридичні закони фіксують тільки зовнішню сторону поведінки, однак вони не можуть регулювати помисли, допомогти в індивідуальному стражданню, надії, покаяння – усе те, що передбачає релігійні почуття, що пов'язане з внутрішнім світом людини [23, с. 35].

Релігія постійно вступає у взаємодію з правом, зокрема в сучасних умовах вона стає окремим чинником розвитку публічної сфери суспільства та держави. Релігійні погляди все частіше впливають на прийняття публічно-правових рішень, на формування правосвідомості та правової культури суспільства

тощо. Водночас релігія (її зовнішня частина) стає окремим предметом правового регулювання, пише у своєму дослідженні І. Ткачук [21, с. 48].

Загалом проблему взаємодії християнських та правових норм, зазначає Г. Єрмакова, доцільно розглядати у двох аспектах, а саме – християнську норму як структурний елемент правової системи в матеріальному і формальному значенні. Тобто християнські норми, на думку вченої, з одного боку, виступають чинниками, що визначають зміст права, правової системи, а з іншого, є формою зовнішнього вираження правил поведінки. Водночас правові і християнські норми потрібно розглядати не тільки як різновид соціальних норм, а й як основний елемент правової системи (як зміст нормативних актів). Християнські норми безпосередньо впливають на формування традиційної й релігійної національних правових систем. Вони постають як вияв релігійної традиції в межах правової системи [24, с. 188].

Вплив християнських норм на позитивне право, а заразом і на правову систему держави, може відбуватися двома шляхами – прямим та непрямим. При цьому, прямий вплив полягає в тому, що поруч із позитивними поглядами і догмами (доктринами) створюється ідеологічна основа сучасної правової системи країни, релігійно-етичний фундамент правотворчості, а в окремих випадках – правозастосовної і правоохоронної діяльності

державних органів. Непрямий вплив – це вплив підсистеми релігійного права на позитивне право з уваги на існування та функціонування християнських норм [24, с. 188].

Релігійні норми, відзначає І. Міма, як соціально-правотворчі чинники впливають на формування права у просторовій (територіальна та соціальна), опосередкованій, безпосередній, вибірковій та смисловій формах. Вплив релігійних норм на правотворчий процес набуває особливого значення в умовах глобалізації, коли внаслідок активної конвергенції різних правових систем, культур і традицій постає об'єктивна потреба у створенні загальної аксіологічно-культурологічної та правової основи для взаємодії різних держав, суспільств, колективів, спільнот тощо. Завдяки цьому право може більш цілісно впливати на суспільну свідомість і на суспільство, шляхом максимально-оптимального обґрунтованого поєднання та узгодження змісту правових та релігійних норм, на основі всебічного науково-теоретичного обґрунтування і доведення [26, с. 232].

За твердженням О. Петюкової, у повсякденному житті правосвідомість може не мати релігійного відтінку, воно може бути байдужим до релігії. Але потреба в релігії породжує потребу в духовній свободі, а, отже, і в правопорядок. Тоді релігійність виражається в якості глибинного духовного компонента правової життя [28, с. 92].

Правові норми, які не відповідають повною мірою внутрішнім, глибинним характеристикам суспільної свідомості, не сприймаються в належній мірі суспільством. У тому випадку, коли постійна присутність в правовій свідомості релігійної компоненти не береться до уваги при конструюванні та здійсненні позитивного права і державної політики, це призводить до розриву між правом і правосвідомістю. В результаті позитивне право виявляється нездатним повною мірою реалізувати свій регулятивний потенціал, а державні структури в повній мірі легітимізувати свою владу, відзначає О. Мартишин [29, с. 9].

При вирішенні питань праворозуміння в нову епоху не можна пройти повз питання про релігійний вимір права, оскільки Г. Берманом справедливо відзначено, що в праві зберігається не тільки традиція, але й віра у Всевишнього, що освячує шлях праву в соціальному світі і «щоразу, коли суспільство виявляється у кризі, воно інстинктивно звертає свої погляди до джерел і шукає там знамення» [33, с. 247]. Ю. Тихонравов зазначає, що «...будь-яке право є, кінець кінцем, підсумком еволюції релігійних підстав людської активності. У релігії криється гранична основа, кінцеве джерело всякого права... самий природний і логічний шлях духу в право лежить через послідовність релігія – мораль – звичай» [34, с. 22]. «Концептуальні положення Православної церкви, – наголошує Ю. Оборотов, – відповідають ідеї суб'єктивного права і

юридичного обов'язку як визначальних характеристик права, вони націлюють не тільки на подальший розвиток прав і свобод, але й привертають до проблеми юридичного обов'язку як найважливішої складової буття нашої цивілізації» [35, с. 94].

Таким чином, на сьогодні в християнській доктрині, суперечності щодо заповіді «не вбий» та вимогами держави щодо участі її громадян у війнах, в концепціях католицької та православної церков вирішено на користь «справедливої війни». В той же час, в умовах війни, саме християнська релігія, будучи морально-нормативною системою, впливає формування та реалізацію світських правових норм. Відбувається своєрідна імплементація їх у право, у результаті ми користуємося правом, власне, вдаючись до допомоги християнства. Повністю відірвати начебто суто релігійні норми від світських не можна, за всієї віддаленості від мирських проблем вони насправді відіграють істотну роль формуванні правомірної поведінки людини, виробляючи стійку систему цінностей, не байдужу для права. Ці цінності здатні виступати як мотиви соціально-позитивної поведінки. Проте, саме сьогодні відбувається перегляд основних християнських цінностей (в першу чергу такої категорії як «не вбий»), їх втілення у чинному законодавстві нашої держави й практичне застосування. Переконані, найближчим часом нас очікує

нова концепція взаємовідносин держави та церкви, права та релігії, причому, не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях.

Література:

1. Антикультова діяльність як один з інструментів гібридної агресії РФ. Тиждень. № 28 (556) від 12 липня 2018 р. URL : https://tyzhden.ua/World/216665

2. URL : https://dess.gov.ua/roundtable-18-march-2022/

3. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2215181-vijna-ta-religia-mozlivosti-cerkvi-u-sistemi-svitovoi-bezpeki.html

4. Выступление игумена Филиппа (Рябых), представителя Русской Православной Церкви при Совете Европы, кандидата богословия и кандидата политических наук, на VIII заседании совместной комиссии по диалогу «Православие-Ислам» 26 июня 2012 года. URL: http://www.strasbourg-reor.org/?topicid=923

5. Пайда Ю.Ю. Роль права та релігії в удосконаленні механізму реалізації прав людини. Юридичний вісник 1(22). 2012. С. 65-70.

6. Пашенцев Д.А. Роль религии в формировании российской правовой традиции. Правоведение. 2010. № 6. С. 1-9.

7. Синюков В.Н. Российская правовая система. Введение в общую теорию. М.: Норма, 2010. 232 с.

8. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. М., 1998. 313 с.

9. Glenn P. La tradition juridique nationale. Rev. intern. de droit compare, 2003. 122 p.

10. Арановский К.В. Конституция как государственно-правовая традиция и условия ее изучения в российской правовой среде. Изв. вузов. Правоведение. 2002. №1. С. 46-49.

11. Піх Ю.А. Загальна характеристика секуляризація і десекуляризації правових систем релігійного типу. Дис… канд. Юрид. наук за спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2017. 226 с.

12. Стефанчишена Т. М. Релігійний фактор у формуванні правових систем. Актуальні проблеми держави і права. 2009. No 45. С. 119-121.

13. Оборотов І. Г. Правові цінності у східноєвропейській та західноєвропейській традиціях: релігійний вимір. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 40. 2008. С. 167–172.

14. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01/ Юрій Михайлович Оборотов ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2003. 370 с.

15. Бондаренко Ю. В. Ценностное измерение права и христианства в вопросах социального регулирования. Бизнес в законе. 2009. No 4. С. 28–31.

16. Ломака І. І. Правове обґрунтування інституціоналізаці християнських церков в Україні. Моральні основи права: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 16 грудня 2010 р.). Надвірна : Надвірнян. друкарня, 2010. С. 300.

17. Тогузаева Е.Н. Нормы морали, права, религии как регуляторы поведения. Известия Саратовского университета. 2007. Т. 7. Сер. Экономика. Управление. Право, вып. 2. С. 46-49.

18. Пайда Ю.Ю. Вплив релігії на формування права. Актуальна юриспруденція: матеріали інтернет-конференції від 15.10.17 р. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1629%3A021017-15&catid=191%3A1-102017&Itemid=237&lang=ru

19. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Харків: Право, 2009. 224 с.

20. Гегель. Работы разных лет : в 2 т. / сост., общая ред. и вступ. статья А. В. Гулыги. М.: Мысль, 1970. Т. 1. С. 49.

21. Ткачук І. Д. Співвідношення релігії та права як форм регуляції суспільних відносин. Часопис Київського університету права. 2017/4. С. 47-50.

22. Кириченко В. Є. Релігія та право – історія соціального регулювання, окремі аспекти. Релігійний чинник в історії права, держави та юридичної думки: матеріали XXXIV Міжн. істор.-прав. конф. (м. Тисмениця, 27–29 трав. 2016 р.) / В. Є. Кириченко ; ред. кол. : І. Б. Усенко, А. Ю. Іванова та ін. Київ-Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2016. С. 55–62.

23. Букреев В. И. Этика права: От истоков этики и права к мировоззрению: учеб. пособ. М.: Юрайт, 1998. 336 с.

24. Єрмакова Г.С. Релігійні норми як морально-етична домінанта правової свідомості. Наше право № 4, 2017. С. 188-193.

25. Пастернак В. М. Християнські засади позитивного права: теоретичні аспекти. Дисертація канд. юридичних наук: 12.00.01. Львів, 2013. 212 с.

26. Міма І.В. Релігійні норми як соціально-правотворчі чинники суспільства. Альманах права: Висвітлення актуальних питань історії та теорії держави і права, філософії права. 2012. № 3. С.230 – 233.

27. Посашкова А. Л. Взаимодействие норм ислама и правовых норм в правообразовании и правоприменении в России. Вестн. Владим. юрид. ин-та. 2008. № 1 (6). С. 192-198

28. Петюкова О.Н. влияние религиозного фактора на формирование правосознания современного российского общества. Право и управление. XXI век. № 2 (7)/2008. С. 91-97.

29. Мартышин О.В. Национальная политическая и правовая культура в контексте глобализации. Государство и право. 2005. № 4. С. 9-11.

30. Хабермас Ю. Расколотый Запад / Пер. с нем. О. Величко и Е. Петренко. М.: Весь мир, 2008. 192 с.

31. Хабермас Ю., Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Диалектика секуляризации. О разуме и религии / Пер. с нем. В. Витковского (Серия «Современное богословие»). М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2006. 112 с.

32. Бачинин В. А. Секуляризация морали как социокультурная реальность. URL: www.gazetaprotestant.ru

33. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень: Монографія. О.: Юрид. л-ра, 2006. 293 с.

34. Тихонравов Ю. В. Судебное религиоведение. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. 210 с.

35. Оборотов Ю. Н. Традиции и новации в правовом развитии: Монография. О.: Юрид. л-ра, 2001. 330 с.

36. Козодаєв С.П., Бєлов Д.М., Бисага Ю.М., Громовчук М.В. Захист конституційних прав і свобод людини у процесі проведення біомедичних досліджень: монографія. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Ін-т держави і права країн Європи. Ужгород, 2018. 177 с.

37. Громовчук М.В. Кооперaційна модель державно-церковних відносин (на прикладі Словацької Республіки). Visegrad Journal on Human Rights. 2016. № 2/1. S. 39-46.

38. Громовчук М.В., Бєлов Д.М. Система захисту прав і свобод людини і громадянина: доктиринальні засади. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 42. 2017 р. С. 27-31.

39. Громовчук М.В. Бєлов Д.М., Конституційно-правовий статус особи: базові підходи. Конституційно-правові академічні студії. 2020. № 1. С. 77-83.

40. Моісєєнко Л. Проблеми війни та миру в трактуванні християнських конфесій. Історія релігій в Україні: Науковий щорічник 2018. Вип. 28. Частина IV. С. 545-565.

41. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3496553-svatoslav-sevcuk-predstoatel-ukrainskoi-grekokatolickoi-cerkvi.html

Заборовський В.В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університету»
м. Ужгород, Україна

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Професійна діяльність адвоката характеризується особливим його правовим статусом [1], який являє собою сукупність прав [2], обов'язків [3], гарантій [4] та відповідальності [5]. Специфіка адвокатської діяльності неодноразово була предметом нашого наукового дослідження [6; 7].

В той же час, початок збройної агресії росії суттєво вплинув на професійну діяльність переважної більшості українських адвокатів, які не здійснювали адвокатську діяльність щодо особливої категорії справ, які є наслідком такої агресії. Важливу роль в даному випадку відіграли органи адвокатського самоврядування, якими було організовано неймовірну кількість різноманітного роду семінарів, вебіранів, тренінгів, конференцій, круглих столів тощо. Такі заходи були спрямовані і на вирішення важливих питань щодо захисту прав та інтересів пересічних осіб, військовослужбовців і самих адвокатів, які постраждали від

злочинів російської федерації.

Слід відмітити, що ще в 2014 році було створено Комітет з військового права Національної асоціації адвокатів України [8] насамперед задля координації діяльності адвокатів щодо надання професійної правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям з метою захисту прав та законних інтересів таких осіб. В 2016 році рішенням Ради адвокатів України було затверджено Положення про Комітет з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям [9] (Комітет з військового права). Суттєво активізувалася діяльність даного Комітету з початком військових дій в 2022 році, що проявилося, в тому числі й у підготовці пам'яток з надання правничої допомоги військовим Збройних сил України [10].

Введення воєнного стану, в тому числі, має наслідком і швидку зміну національного законодавства, внаслідок чого ускладняється можливість надання професійної правничої допомоги, враховуючи необхідність постійного підвищення своєї кваліфікації. Задля цього Національною асоціацією адвокатів України та радами адвокатів відповідних регіонів, було проведено, як зазначалось, безліч різного роду заходів щодо вирішення актуальних питань захисту прав та інтересів громадян, військовослужбовців і самих адвокатів.

Враховуючи важке, в тому числі, матеріальне становище співвітчизників, значна кількість українських адвокатів активізували надання правничої допомоги на засадах «pro bono» (від лат. pro bono publico – заради суспільного блага), тобто допомоги, яка надається на добровільних засадах і без оплати як громадська діяльність (взагалі позбавлена такої ознаки як оплата (наявність певного відшкодування) за її надання) [11, с. 287], а можливість її надання адвокатом передбачена насамперед рішенням Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 118 [12]. Слід врахувати, що якщо адвокат надає такого різновиду допомоги саме військовослужбовцям, то таку інформацію він може розмістити у своєму профайлі в Єдиному реєстрі адвокатів України [13]. Крім цього, після початку війни задля підвищення якості надання такої допомоги Національною асоціацією адвокатів України було створено Центр надання методичної допомоги та координації волонтерської допомоги військовослужбовцям [14]. Даний Центр покликаний разом з Вищою школою адвокатури забезпечувати організацію конференцій, семінарів, круглих столів, лекцій з питань надання професійної правової допомоги військовослужбовцям, надавати письмові роз'яснення щодо таких питань, видавати практичні посібники тощо.

Багато адвокатів долучилося й щодо надання безоплатної правової допомоги для переселенців в рамках діяльності

благодійної організації «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка забезпечує, в тому числі, й діяльність «гарячої лінії» надання безкоштовних юридичних консультацій, зокрема, щодо: правових обмежень, пов'язані з веденням в Україні воєнного стану, надання адміністративних та соціальних послуг в умовах війни; практичних аспектів оформлення статусу переселенця; допомоги у фіксації збитків і пошкоджень через бойові дії; релокації підприємств; оформлення гуманітарної чи іншої допомоги [15].

Література:

1. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. юрид. наук: спец. 12.00.10. К, 2018. 42 с.
2. Заборовський В.В., Манзюк В.В. Документальне підтвердження правового статусу адвоката як необхідна умова реалізації права на запит. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 64. С. 335-340. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.61
3. Заборовський В.В., Фазикош В.Г., Семерак О.С. Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних

обов'язків: загальні положення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 70. С. 444-449. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.70.71

4. Заборовський В.В. Свідоцький імунітет адвоката. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 3. С. 237-240.

5. Заборовський В.В., Манзюк В.В. Правова природа відповідальності адвоката за прояв неповаги до суду. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 294-297.

6. Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката – це правова, юридична чи професійна правнича допомога? Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 140-145.

7. Заборовський В.В. Особливості правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 35. Ч. 2., Т. 3. С. 161-168.

8. Про створення при Національній асоціації адвокатів України Комітету з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям: рішення Ради адвокатів України від 25 жовтня 2014 року № 175. 2022. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/rishennya/2014.10.25-rishennya-175.pdf

9. Положення про Комітет з питань координації надання правової допомоги учасникам антитерористичної операції, членам їх сімей та переселенцям, затверджено рішенням Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 110. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/ pologennya/2016-04-23-polozhennya-110_57359d00b9061.pdf

10. Комітет з військового права НААУ підготував пам'ятки з надання правничої допомоги військовим ЗСУ. 2022. URL: https://unba.org.ua/news/7409-komitet-z-vijs-kovogo-prava-naau-pidgotuvav-pamyatki-z-nadannya-pravnichoi-dopomogi-vijs-kovim-zsu.html

11. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України: монографія. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 900 с.

12. Про затвердження роз'яснення щодо можливості надання адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) правової допомоги безоплатно (Pro bono): рішення Ради адвокатів України від 23 квітня 2016 року № 118. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/ legislation/rishennya/2016-04-23-r-shennya-rau-118_5735a1d5d7a7a.pdf

13. Про внесення змін до Порядку ведення Єдиного реєстру адвокатів України: рішення Ради адвокатів України від 29 квітня 2022 року № 44. 2022. URL:

https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-04-29-r-shennya-rau-44_627a42765c177.pdf

14. НААУ створила Центр координації волонтерської допомоги адвокатів військовослужбовцям. 2022. URL: https://unba.org.ua/news/7407-naau-stvorila-centr-koordinacii-volonters-koi-dopomogi-advokativ-vijs-kovosluzhbovcyam.html

15. «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги» інформує про діяльність «гарячої лінії» безкоштовної правової допомоги для переселенців. 2022. URL: https://unba.org.ua/news/7451-vseukrains-ka-koaliciya-z-nadannya-pravovoi-dopomogi-informue-pro-diyal-nist-garyachoi-linii-bezkoshtovnoi-pravovoi-dopomogi-dlya-pereselenciv.html

Пирога І.С.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна

Пирога С.С.,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
правознавства та канонічного права
Карпатський університет імені А. Волошина
м. Ужгород, Україна

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗБЕРЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний конституціоналізм ґрунтується на засаді обмеження публічної влади задля захисту людських прав, а використання надзвичайних повноважень за нормальних умов становить пряму загрозу конституційним засадам. Очевидно, що в періоди кризи конституційного ладу конституційні права і свободи стають досить уразливими. У цей час зростає небезпека ірраціональних рішень, а люди схильні підтримувати політику, що є нерозумною і надмірною. Тому постає нагальне і досить практичне питання, яке Янів Рознай та Річард Альберт сформулювали так: «Що може конституційна демократія легітимно робити для захисту себе в часи надзвичайної ситуації чи кризи, що потенційно може підірвати самі основи демократії чи

конституційного ладу?» [1, с.4].

Концептуалізація екстремальних умов у конституційному праві означає їх кваліфікацію як таких, що можуть бути нейтралізовані чи усунуті, задля чого є допустимими певні заходи, що за нормальних умов є нелегітимними чи незаконними. У відповідь на виникнення екстремальних умов держава може застосувати декілька інструментів:

1) передбачених законами винятків, встановлених на випадок виникнення незвичайних обставин. Конституція України передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53, а також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»;

2) ухвалення тимчасового спеціального законодавства (sunset legislation). Цей тип законодавства є найдавнішою формою реалізації повноважень представницького органу з часів народження європейського парламентаризму, функція якого історично полягала у наданні згоди на надзвичайні податки і закони, пропоновані монархом для подолання певної небезпеки. В

Україні були ініційовані тимчасові зміни у податкове і митне законодавство.

З часів становлення законодавчої держави у формі res publica тимчасове законодавство поступається постійному. Ця законодавча техніка ґрунтується на двох важливих засадах: по-перше, обмежена дія у часі; по-друге, оцінка ex post. Це законодавство діє протягом встановленого законодавцем часу, якщо законодавець не ухвалить рішення про продовження його дії. Оцінки наслідків дії такого законодавчого регулювання здійснюється при ухваленні рішення про продовження чи припинення. До цієї категорії належить Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16 вересня 2014 року № 1680-VII, дія якого щорічно продовжується. Запровадження тимчасового законодавства чи спеціальних режимів у відповідь на виникнення екстремальних умов можу бути частиною загального і звичайного законодавчого процесу. Ця модель пристосування конституційного ладу до екстремальних умов – business as usual, тобто звичайного порядку функціонування. Неримська модель будувалася на чіткому поділі між звичайним урядуванням і надзвичайним урядуванням. За настання екстремальних умов глава держави набуває надзвичайних повноважень для подолання надзвичайної ситуації. Модель ex post facto легітимації ґрунтується

на припущенні, що визначення конкретних норм на випадок настання екстремальних умов неможливе заздалегідь, зважаючи на непередбачуваність таких умов. Конституційний лад може не передбачати спеціальних положень щодо надання виконавчій владі чи Президенту додаткових повноважень у випадку настання екстремальних умов, однак такі повноваження виникають на підставі конституційного обов'язку збереження держави і організованого суспільства. Ці повноваження настають за відсутності закону чи коли закон не дає чіткої відповіді.

3) запровадження спеціальних (секторальних) режимів, виходячи з характеру надзвичайної ситуації. Ці режими не є режимами надзвичайного чи воєнного стану, але встановлюють окремі системи реагування на конкретні екстремальні умови. Цим шляхом пішло багато країн у відповідь на пандемію COVID-19. Іншим прикладом є Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 року № 141-VIII;

4) запровадження режимів надзвичайного чи воєнного стану, передбачених Конституцією і законодавством [2]. Це, власне, ті режими, про які йдеться в частині другій ст. 64, пункті 31 частини першої ст. 85, пункті 19 частини першої ст. 92, пункті 21 частини першої ст. 106, частині другій ст. 157 Конституції України. У частині другій ст. 157 передбачається, що Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану. За

умов, що унеможливлюють проведення всеукраїнського референдуму, стає практично неможливим внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» згідно порядку, передбаченого статтею 156 Конституції. Найбільш вагомий запобіжник проти зміни Конституції в умовах надзвичайного або воєнного стану – конституційний контроль з боку Конституційного Суду України в порядку статті 159 Конституції.

На думку судді В. Шишкіна, [3] настання «умов воєнного або надзвичайного стану» Конституція не пов'язує з актом їх формального визнання і наділяє Конституційний Суд імпліцитним повноваженням визначити їх наявність для цілей процедури внесення змін до Конституції України. Логіка міркувань судді В. Шишкіна слідує концепції презумпції нормальності, а настання екстремальних умов розглядається як спростування нормальності, однак постає правомірне питання щодо того, хто має спростовувати презумпцію нормальності. Інакше це питання залишається у цілковитій дискреції Конституційного Суду, який не є судом факту і також не може приймати рішення замість визначених Конституцією органів державної влади. Проблема з цим підходом полягає в тому, що він не враховує можливість виникнення умов, за яких внесення змін до Конституції може становити єдиний

ефективний інструмент подолання екстремальних умов і повернення до нормальності. Це може вести до руйнації конституційного ладу в силу певної дисфункції, що призвела до виникнення екстремальних умов або виявила себе після їх настання. Другий важливий момент полягає в тому, що критерій об'єктивного існування умов воєнного або надзвичайного стану, містить вагомий елемент суб'єктивізму.

Позиція судді С. Шевчука [4] полягає в тому, що положення частини другої статті 157 Конституції України спрямовані на «збереження стабільності конституційного ладу та недопущення ухвалення поспішних, необґрунтованих і свавільних рішень, зумовлених різними обставинами, які мають місце під час воєнного або надзвичайного стану». Адже за екстремальних умов багато людей перестають критично мислити, а тому підтримують авторитарні способи та методи управління державними справами». Суддя С. Шевчук погоджується, що Конституційний Суд України має імпліцитні повноваження, згідно частини другої статті 157 Конституції, оцінити наявність кризової ситуації в суспільстві і тому має виробити критерії допустимості внесення змін до Конституції України в умовах суспільної небезпеки, на що вказує частина друга статті 157 Конституції України. Щодо таких критеріїв суддя С. Шевчук вважає, що, відповідно до розширеного тлумачення частини другої статті 157 Конституції України, не

можна вносити зміни, які: затверджуються всеукраїнським референдумом, оскільки держава тимчасово не може встановити свій контроль та поширити державний суверенітет на всі конституційно визначені адміністративно-територіальні одиниці; передбачають суттєву зміну системи конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх гарантій, змісту й обсягу, у тому числі обов'язків, критеріїв обмеження, або введення обмежень щодо конституційних прав і свобод, які не охоплюються переліком, що міститься у частині другій статті 64 Конституції України, але обумовлені фактичним воєнним станом, адже ці питання потребують детального вивчення та публічного обговорення в режимі мирного часу (наприклад, запровадження смертної кари як виду кримінального покарання); передбачають зміну конституційного ладу держави через істотний перерозподіл повноважень між гілками влади, визначених у тих розділах Конституції України, які не потребують затвердження на всеукраїнському референдумі, але впливають на конституційний механізм стримування і противаги та, як наслідок, на надмірну концентрацію влади, що призводить до її узурпації і знищення свободи під гаслами боротьби з ворогами. Суддя Станіслав Шевчук вважає, що у випадку настання екстремальних умов, що спричиняють дисфункцію політичної системи, коли система стримування і противаги не спрацьовує, а стабільність

конституційного ладу опиняється під загрозою, має існувати легітимна інституція, безпосередньо пов'язана з народом, яка є здатною запобігти узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні. Ця вимога випливає зі ст. 1 Конституції, яка встановлює принцип демократичної держави та ст. 5, якою носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні визначений народ. Підхід, запропонований суддею С. Шевчуком, вбачається таким, що найбільш відповідає цілям частини другої статті 157 Конституції.

Конституція України не є суїцидальним пактом – якщо конституційний лад виявляється незданим через певні дисфункції дати ефективну відповідь на екстремальні умови, то належним інструментом реагування на такі умови можуть бути конституційні зміни, спрямовані на відновлення умов нормальності. Відмова від цього інструменту може мати фатальні наслідки для конституційного ладу в цілому. Однак Конституційний Суд України має убезпечити від зловживання цим інструментом в умовах надзвичайного стану, що власне закладено в формулюванні частини другої статті 157.

Література:

1. Roznai Y., Albert R. Introduction: Modern Pressures on Constitutionalism, in Richard Albert, Yaniv Roznai ed. Constitutionalism Under Extreme Conditions Law, Emergency, Exception. Cham: Springer, 2020. P. 4.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В.І. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nh01d710-15#n2
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ng01d710-15#n2

Продан В.І.,
асистент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СКЛАДОВОЇ: ЗУМОВЛЕНА НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ «НАВ'ЯЗАНА» ТЕНДЕНЦІЯ

Право на освіту є одним із найважливіших прав людини. Освіта сприяє людині як свободі особистості, сприяє поліпшенню способу життя, змінює мислення, підвищує авторитет та впливає на власну самооцінку.

Чинною Конституцією України право на освіту гарантується статтею 53, яка забезпечує рівність, невідчужуваність, безоплатність, доступність тощо освітніх правоможливостей [1].

При дослідженні важливості та невідчужуваності права на освіту, наведемо наступні аргументи:

- освіта забезпечує достатній рівень життя людей, надає людям з малозабезпечених та незахищених верств населення можливість працювати на відповідних роботах, які допоможуть їм отримати відповідні ресурси задля уникнення соціальної та економічної маргіналізації та збереження власної гідності;

- освіта підвищує обізнаність і сприяє спілкуванню між людьми, надаючи простий спосіб спілкування один з одним і

доступ до низки державних механізмів та послуг;

- освіта – це сила, яка покладе край дитячій праці та забезпечить мир, стабільність і безпеку для всього світу;

- освіта веде до кращого розуміння індивідуальних прав, освіта є ключем до вивчення та знання наших прав і обов'язків.

Під модернізацією освітньої складової прийнято розуміти будь якого роду нововведення, вдосконалення, реформування та оновлення освітнього процесу з метою отримання якнайкращих результатів та реалізації поставленої освітньою ланкою мети.

На думку В. Креміня каталізатором модернізації освітньої системи являються основні загально цивілізаційні тенденції, що зародилися в останні десятиліття і укорінюватимуться в XXI ст. [2, с.2].

Доктор педагогічних наук, професор Ольга Комар, вважає, що до модернізації освіти призвели наступні кілька факторів, а саме:

1) Тенденція до глобалізації суспільного розвитку та її наслідків у вигляді зближення націй, народів, держав, зближення характеру суспільних взаємовідносин, зміна сутності держав шляхом нівелювання традиційності та усталеності суспільного та державницького порядку;

2) Перехід світового порядку від індустріального до науково-інформаційного;

3) Набута в процесі революцій та трансформацій

людства здатність до самознищення (ядерна, біологічна зброя тощо) [3, с.160].

Своєю чергою в сфері модернізації освітнього середовища ми розглядаємо дві основні рушійні сили:

- Зумовлена необхідність (збіг важливих зовнішніх обставин, які непідвладні соціуму та державі та які, відтак, диктують власні умови життєдіяльності);

- Нав'язана тенденція (тренди та реформи які властиві міжнародній спільноті, що жваво просочуються на внутрішньодержавному рівні посилаючись на невідворотність глобалізації та позитивній стороні інтегрованості правових полів).

Відмітимо, що українська нація за понад 30 років незалежності держави показала себе як одна із найосвіченіших держав у Європі. Серед найбільш знакових модернізацій освітньої ланки можна назвати наступні:

- ухвалення першого в історії незалежної України Закону «Про освіту» від 25 травня 1991 року. Останній поряд з Державною національною програмою «Освіта» стає базою для подальших реформ та модернізацій [4];

- 1997-1998 рр. – період активних реформацій, зокрема вводяться двоступенева освіта, новий перелік напрямів і спеціальностей тощо [5];

- 2000-ні роки – відбується перехід від 5-ти бальної до 12-ти

бальної системи [6];

- 2005 р. – знаковою в цьому році стала подія приєднання України до Болонської системи освіти, зокрема відбувся поділ вищої освіти на бакалаврат та магістратуру, а також запровадження 7-ми рівневої системи оцінювання ECTS [7];

- 2006 р. – впровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання. Починає працювати Український центр оцінювання якості освіти [8];

- 2017 р. – ухвалення нового Закону України «Про освіту», де зміни, зокрема, торкнулися матеріального забезпечення педагогів, розширення автономії шкіл, оновлення правил атестації та підвищення кваліфікації вчителів тощо [9];

- 2020 рік став справжнім «айсбергом» на шляху вітчизняної та навіть міжнародної освіти. Внаслідок спалаху коронавірусної інфекції та з метою убезпечення учнівства та студентства від захворювань було прийняте одноголосне рішення про перехід на дистанційну форму навчання. Найбільшою проблемою в частині даної модернізації стало те, що вітчизняна освіта була зовсім не готовою до такого стану речей, про останнє свідчило відсутність єдиної онлайн-платформи для навчання, відсутність необхідних навичок та вмінь у педагогів, відсутність необхідних матеріалів та підручників в електронному форматі а також відсутність стабільного підключення до мережі та наявності необхідного

технічного забезпечення у школярів [10].

Відтак, доцільним є окреслення характеру та ролі двох складових модернізації освіти, які на нашу думку мають місце.

Так, зумовлена необхідність, зазвичай є явищем раптовим та неочікуваним (в більшості випадків), яке вимагає рішучих дій та реформ. Часто уряд не «встигає» оперативно реагувати на виклики зовнішнього середовища, внаслідок чого відбуваються негайні реформи та трансформації до яких суспільство не готове ментально та морально. Яскравим прикладом зумовленої необхідності служить запровадження дистанційного навчання в 2020 році а також продовження електронної освіти в 2021-2022 рр. змішаної освіти внаслідок панування коронавірусної інфекції та ведення війни рф проти України.

Своєю чергою «нав'язані» тенденції є порівняно помірним та триваючим явищем. Тренд на певну реформацію повільно інтегрується в правове поле, викликає звикання до себе та стимулює підготовку до назрілих реформ. В даному випадку прикладом може служити поява нових спеціальностей, активне навчання онлайн, опанування нових навичок та умінь, недоступних для вітчизняної освіти тощо (освіта в розважальному форматі, безперервна освіта, адаптивна освіта, асинхронне навчання і т.д.).

Однак, як і зумовлена необхідність так і новітні освітні тренди мають єдину спільну мету – модернізувати освітню систему задля

досягнення якнайкращих результатів у навчанні та опануванні нових навичок та вмінь у відповідності до світових стандартів та норм.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кремінь В. Філософія освіти XXI століття. *Шлях освіти*. 2003. №2. С. 2 – 6.
3. Комар О.А. Модернізація сучасного навчально-виховного процесу / Зб. Наук. праць. Частина П.К.: Мінімум. 2005. С.159-166.
4. Про освіту: Закон України від 25 травня 1991 року. № 1060-XII. *Відомості Верховної Ради* УРСР. 1991 р. № 34. Ст. 451.
5. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. № 507. *Офіційний вісник України*.1997 р. № 22. Ст. 42.
6. Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.09.2000 р. № 428/48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0428290-00#Text

(дата звернення 01.06.2022 р.).

7. Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 р. №49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0049290-04#Text (дата звернення 01.06.2022 р.).

8. Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. №1095. *Офіційний вісник України.* 2004 р. №34. Ст.54.

Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2005. №1312. *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 1/1-2. Ст.123.

Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: Указ Президента України від 04.07.2005 р. № 1013/2005. *Офіційний вісник України*. 2005 р. № 27. Ст. 30.

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017 р. № 78. Ст. 7.

10. Деякі питання організації дистанційного навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 р. №1115. *Офіційний вісник України*. 2020 р. № 81. Ст. 415.

Пулей В.,
здобувач кафедри теорії
та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ СУДОЧИНСТВО В УМОВАХ ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Загальновідомо, що конституційна скарга подається щодо закону, що стосується конституційних прав і свобод людини. На кожному етапі розвитку суспільства на перший план виходить захист певної групи конституційних прав і свобод. Так, протягом 2019 року найчастіше у конституційних скаргах, що подавалися до органу конституційної юрисдикції, порушувалися такі соціальні питання, як пільги та пенсійне забезпечення, тобто в основному йшла мова про відновлення порушених соціальних прав. До прикладу, це були такі зареєстровані конституційні скарги: Снєжки Ю.В. 18/414 (19) від 21.01.2019 р. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 4 ст. 63 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених із військової служби та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 р. № 2262–XII; Біронти М.П. 18/226 (19) від 14.01.2019 р. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що

втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 р. № 76-VIII, яким внесено зміни до ст.ст. 14, 15, 16 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантій їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551–XII [1, с. 100]. Сьогодні, в умовах повномасштабної російської військової агресії, діяльність КСУ як і інших органів державної влади та місцевого самоврядування є надважливою для збереження життєздатності нашої держави. За даними сайту КСУ, Конституційний Суд України в умовах воєнного стану і в особливий період продовжує здійснювати конституційні функції. «Судді Конституційного Суду України проводять пленарні засідання і засідання Великої палати Суду, засідання сенатів Суду та колегій суддів Суду.

В цей надскладний для держави і громадян період здійснення, здавалося б неможливого, а саме продовження забезпечення повноцінної роботи КСУ та , зокрема, продовження діяльності Конституційним судом України щодо розгляду конституційних скарг є унікальним явищем сучасної об'єктивної дійсності, яке підлягає системному комплексному аналізу.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» в умовах воєнного, надзвичайного стану та оголошення зони надзвичайної екологічної ситуації, регуляторна діяльність здійснюється з урахуванням обмежень прав і свобод людини і

громадянина, які в умовах воєнного стану встановлюються відповідно до Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

За визначенням, наведеним у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Відповідно до підпункту 5 пункту 1 статті 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Указом Президента України від 24.04.2022 № 64/2022 (далі – Указ) в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

Згідно з пунктом 3 Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 4-44, 53 Конституції України, а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2].

Як випливає з даних офіційного сайту КСУ, сам Конституційний Суд України в умовах воєнного стану і в

особливий період продовжує здійснювати конституційні функції, судді Конституційного Суду України проводять пленарні засідання і засідання Великої палати Суду, засідання сенатів Суду та колегій суддів Суду. Упродовж квітня поточного року Конституційний Суд України провів 21 засідання та ухвалив 85 актів. З них: 73 ухвали Великої палати Суду; 4 постанови Суду; 2 рішення сенатів Суду; 1 ухвала сенату Суду; 5 ухвал колегій суддів Суду. В квітні до Суду надійшло 10 конституційних скарг. За результатами їх попередньої перевірки 6 конституційних скарг розподілено суддям-доповідачам. Суб'єктам права на конституційні скарги повернуто 4 скарги, які за формою не відповідали вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» [3].

За даними Конституційного суду України, у 2016 рік надійшли 39 конституційних скарг; у 2017 р. – 435 конституційних скарг; у 2018 р. – 690 конституційних скарг; у 2019 р. – 635 конституційних скарг; у 2020 р. – 563 конституційних скарг, у 2021 - 484 конституційні скарги. (Рис. 1.1)

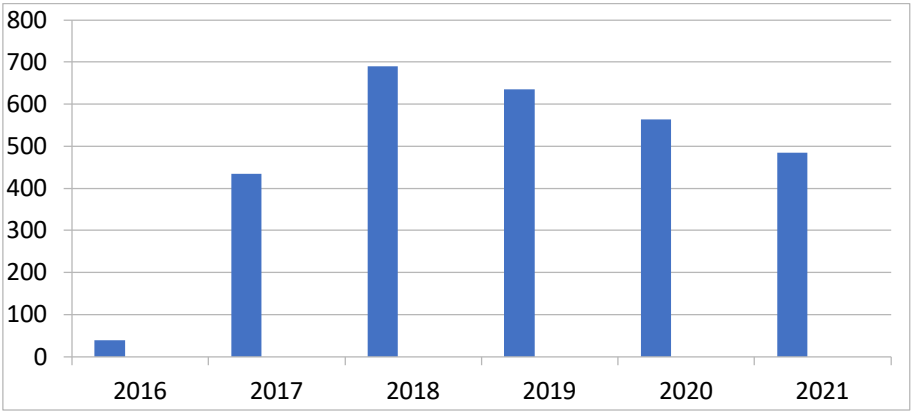

Рис.1.1. Порівняння надходження конституційних скарг до Конституційного суду України за 2016 – 2021 роки.

Джерело: розроблено на основі даних джерела [4].

Як випливає з наведених даних, активність подання і опрацювання конституційних скарг поступово знижувалася.

Станом на травень 2022 року КСУ опрацьовано 81 конституційну скаргу. Серед останніх, 6 квітня 2022 року КСУ прийняв рішення по справі № 3-9/2019(206/19) за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу процесуального кодексу України, яким визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), пункт 1 частини п'ятої, частину сьому статті 454 Цивільного процесуального кодексу України в тім, що вони унеможливлюють поновлення судом строку на подання особою, яка є стороною,

третьою особою в справі, розглянутій третейським судом, заяви про скасування рішення третейського суду. Крім того, КСУ визначив, що пункт 1 частини п'ятої, частина сьома статті 454 Цивільного процесуального кодексу України, визнані неконституційними, втрачають чинність через три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами [5]. Дане рішення свідчить про неухильність дотримання права на судовий захист незалежно від складності умов, в яких опинилася Україна.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що в будь яких умовах і, особливо, в умовах військового стану, надважливим є забезпечення ефективно функціонуючого правозахисного механізму в цілому та судочинства зокрема. Саме ця форма захисту суб'єктивного права на конституційну скаргу дає змогу особі, чиї права потенційно порушені, в такий час почуватися захищеною і вдатися до допомоги органів державної влади задля залучення до спірної ситуації як незалежного арбітра. Цьому сприяє і конституційне судочинство, яке надає низку унікальних засобів захисту порушеного суб'єктивного права, з яких важливим елементом правозахисного механізму в демократичній державі виступає інститут конституційної скарги.

Аналізуючи законодавство України та практику діяльності

Конституційного Суду під час дії військового стану, можна підтверджувати особливу ефективність конституційної скарги як процесуального засобу захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. І взагалі, без впровадження реально дієвого інституту конституційної скарги неможливо системно забезпечити верховенство Конституції України та гарантувати становлення конституціоналізму. Конституційна скарга виступає гарантією прав та свобод людини і громадянина, гарантією розвитку демократії на конституційних засадах, компонентом верховенства права у вигляді забезпечення втілення у законодавстві принципів права. Крім того, конституційну скаргу варто розглядати не просто як ще один механізм судового захисту, а як засіб впливу на якість чинного законодавства, нормування захисту прав особи в якому не залежить від того, в яких умовах воно (право) реалізується.

Література:

1. Подорожна Т.С., Білоскурська О.В. Конституційна скарга як форма судового захисту прав людини в Україні. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. № 1(41) (2019). С. 97-101.
2. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10d196f4-2218-45bd-a6df-

34048ce35032&title=VidpovidiNaPoshireniPitanniaZiSferiTrudovikh VidnosinVUmovakhVonnogoChasu

3. URL.: https://ccu.gov.ua

4. URL: Конституційний Суд України. [Скарги]. Офіційний вебсайт. URL: https://ccu.gov.ua/konstytuciyni-skargy

5. Рішення КСУ від 6.04.2022 по справі № 3-9/2019(206/19) за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу процесуального кодексу України URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-22#Text

Синьобок М.С.,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

НАРОДОВЛАДДЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

У контексті досліджуваної проблематики слід зазначити, що на сьогоднішній час у вітчизняній науці майже відсутні напрацювання у напрямку розкриття сутності функцій права народу на формування здійснення правосуддя, тому через узагальнення аналізу доктринальних джерел ми спробуємо розкрити зміст функцій права народу на формування здійснення правосуддя та особливості їх реалізації.

Н. Заяць зауважує, що для розуміння правової природи форм безпосереднього народовладдя виникає потреба дослідження їх функцій. Аналіз сутності та змісту цих функцій дає можливість зрозуміти призначення форм безпосереднього народовладдя, їх місце і роль інших форм здійснення публічної влади [3, с. 23].

В. Погорілко вважає, що функції безпосереднього народовладдя можна розрізняти за суб'єктами, об'єктами, способами безпосереднього народовладдя. За суб'єктами, тобто учасниками безпосереднього народовладдя, до них відносять

функції народу, функції територіальних громад, функції політичних партій і громадських організацій, функції державних органів та органів місцевого самоврядування, які сприяють здійсненню безпосереднього народовладдя. За об'єктами, тобто за сферами безпосереднього народовладдя, розрізняють внутрішні функції (політичну, економічну, соціальну, культурну (духовну, ідеологічну), екологічну) та зовнішні функції (зовнішньоекономічну, зовнішньополітичну, гуманітарну оборонну). За способами здійснення безпосереднього народовладдя виділяють установчу, законодавчу, контрольну, охоронну. За засобами здійснення безпосереднього народовладдя - інформаційну, територіальну, фінансову, матеріально-технічну, охоронну [4, с. 14].

В свою чергу Л. Шипілов має інше бачення щодо розуміння функцій народовладдя. За змістом він виділяє такі функції народовладдя, як установчу, уповноваження, контрольну та державно-організаційну [5, с. 148].

Н. Заяць також акцентує на тому, що важливим чинником безпосередньої владної діяльності у сфері контролю є участь народу в здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Така діяльність дає змогу виконувати подвійне завдання, а саме: здійснювати профілактику вчинення правопорушень у судовій системі шляхом участі представників

народу в здійсненні правосуддя; забезпечувати дотримання принципу незворотності покарання винних осіб під час розгляду справ за участю народних засідателів і присяжних, завдяки розгляду справ особами, що не пов'язані з органами державної влади й виражають суспільну думку та громадські погляди на справедливість, що унеможливлює застосування закону, який є несправедливим [6, с. 181].

Дещо по-іншому підходить до визначення функції контрою народу за судами М. І. Гаврилов, стверджуючи, що в демократичній державі суд не може бути органом влади. Влада народу базується на принципі справедливості. Здійснення справедливості припускає своєю першоосновою ідею неупередженості. У свою чергу, атрибути неупередженості, що являють собою символи правосуддя, свідчать, що суд нічого спільного не має з владою як такою. Цим положенням визначаються принципи правосуддя, процес судочинства і справедливість правосуддя. А відтак, державна влада народу може спиратися тільки на право як єдиний можливий засіб досягнення публічної свободи. Позаяк правове забезпечення державної влади народу не можна створити без чіткого визначення повноважень суду. І найбільш істотним у цій визначеності є розуміння того, що суд не є якою-небудь формою влади. У демократичній державі здійснення принципів справедливого правосуддя можливе лише тоді, коли суд буде «по

той бік» влади. Суд є формою, за допомогою якої народ має можливість здійснювати свою владу через контроль, беручи участь у ньому в якості присяжних засідателів [7, с. 24–25].

Разом з тим, системна природа суспільства передбачає обов'язковий зворотний зв'язок між її елементами, додатковими інструментами якого виступають механізми соціальної відповідальності й контролю [8, с. 159].

А відтак, відповідальність суддів та контроль за діяльністю органів судової влади – невід'ємна складова судочинства відповідно до принципів верховенства права та законності [9, с. 23]. Громадський контроль однин із механізмів формування та забезпечення ефективного і справедливого судочинства в Україні. Відтак системна реалізація громадського контролю забезпечить підвищення якості роботи суду та окремих суддів [9, с. 30].

Більше того громадський контроль за діяльністю органів судової влади на думку Л. Наливайко та В. Олійник є одним із видів соціального контролю, що здійснюється з використанням комплексу правових та організаційних заходів з боку інституцій громадянського суспільства з метою сприяння ефективній діяльності органів судової влади та неухильного дотримання положень Конституції і чинного законодавства України в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави, що

передбачає отримання об'єктивної інформації про роботу судів та доведення її до громадськості [9, с.133].

Більше того громадський контроль за діяльністю органів судової влади на думку Л. Наливайко та В. Олійник є одним із видів соціального контролю, що здійснюється з використанням комплексу правових та організаційних заходів з боку інституцій громадянського суспільства з метою сприяння ефективній діяльності органів судової влади та неухильного дотримання положень Конституції і чинного законодавства України в умовах розбудови демократичної, соціальної, правової держави, що передбачає отримання об'єктивної інформації про роботу судів та доведення її до громадськості [9, с.133].

Разом з тим, контрольна функція народовладдя полягає не тільки у забезпеченні поінформованості народу щодо здійснення делегованої влади, але й здатності подолання її нелегітимного використання [5, с. 183].

Як слушно з цього приводу наголошує С. Слободяник, суддя ж, усвідомлюючи, що народ має право його відкликати, буде дбати про пове-дінку, яка відповідає закону та високому званню судді [10, с. 430].

Отже, суспільство контролює функціонування суду не тільки через участь громадян у процесі судочинства в якості присяжних і народних засідателів, але і через механізми виборності

суддів та відкликання їх з посади. Тобто через реалізацію права на формування судової влади та здійснення правосуддя.

А тому з огляду на те, що формування народом судової гілки влади здійснюється шляхом виборів, вважаємо за необхідне для біль повного з'ясування змісту та виду функцій народовладдя в ході реалізації такого права, дослідити також функції виборів взагалі.

Література:

1. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2015. Вип. 6. С. 3-9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_6_3.
2. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії : [монографія]. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.
3. Заяць Н.В. Функції форм безпосереднього народовладдя: теорія та практика с. 21-26. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/5891
4. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики [за заг.ред. В.Ф. Погорілка]. К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького, 2002. 312 с.

5. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави: Монографія. Харків: Видавництво “ФІНН”, 2009. 216 с.

6. Заяць Н. В. Основні види діяльності народу з реалізації безпосередньої демократії. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 173-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2018_3_17.

7. Гаврилов М. І. Філософія демократичної державності: Автореф. дис… д. ф.н.: спец. 09.00.03. Дніпропетровськ, 2007. 32 с.

8. Баронін Д.Б. Правовий статус суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 201 с.

9. Наливайко Л. Р., Олійник В. М. Теоретико-правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 192 с.

10. Слободяник Н. Виборне начало та його значення у формуванні суддівського корпусу. Юридичний вісник. 2014. № 6. С. 425-432. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_6_73.

11. Бєлов Д.М. Юридична природа конституції: питання теорії. Collection of theses of scientific and methodical reports of international scientific-practical conference, which was organized by Inštitút odborného rozvoja, Slovensko, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad, (România, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, România, Association of International Educational and Scientific Cooperation,

Ukraine, for research and teaching staff of Ukrainian universities on June 22-23, 2022 in Bratislava, Slovakia.

12. Bielov D., Hromovchuk M. The Basic Law of the State: Legal and Political Content. Baltic Journal of Economic Studies. 2019. Vol. 5. No. 3. P. 59–66.

Ставичний П.І.,
адвокат,
здобувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ГРОМАДЯНСЬКІ ПРАВА У КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

Конституційно-правові відносини формуються у результаті врегулювання певних суспільних відносин конституційно-правовою нормою. Водночас суб'єкти суспільних відносин у результаті врегулювання їх поведінки такою нормою, починають бути суб'єктами конституційно-правових відносин та як наслідок мати права та обов'язки, що передбачені конституційно-правовою нормою.

Конституційно-правові відносини будучи за галуззю конституційного права різновидом правовідносин, а правовідносини будучи різновидом суспільних відносин можуть бути реалізовані, як зазначає О.Коваль, лише при умові наявності усіх їх елементів. [1, с.54].

Щоб зрозуміти значення громадянських прав у конституційно-правових відносинах, необхідно зосередити увагу на структурних елементах таких правовідносин, оскільки в розрізі

цих елементів в подальшому будуть розглядатися такі права. Ю.В. Мельник вказує, що «структура це перш за все набір елементів, які поєднані між собою, доповнюють одне одного та забезпечують функціонування відповідного механізму». [2, с.78].

Дехто з науковців до структури конституційно-правових відносин включають суб'єкт, об'єкт та юридичні факти. [3, с.20-21; 4, с.26-28; 5, с.154].

Інші вчені-правники вважають, що їх структура нічим не відрізняється від структури інших правовідносин і включає в себе суб'єкт, об'єкт і зміст (суб'єктивні права та юридичні обов'язки) [6, с.23; 7, с.61-62].

Натомість інша група науковців, серед яких В.О. Боняк, В.А. Завгородній, А.В. Самотуга, Л.А. Філяніна до структури конституційно-правових відносин окрім суб'єкта та об'єкта, включають як зміст так і юридичний факт [8, с.13-14].

Погоджуючись із вищевказаним вважаємо, що значення громадянських прав у конституційно-правових відносинах слід відстежувати в розрізі суб'єкта, об'єкта, змісту та юридичного факту.

З іншого ракурсу, розглядаючи громадянські права як відособлену за змістом групу конституційно-правових норм (інститут конституційного права) у конституційно-правових відносинах, вбачається їх немалозначний вплив на формування

різновиду таких правових відносин. Серед основних видів конституційно-правових відносин відповідно до існуючої системи інститутів конституційного права (системи конституційного права) В.Л. Федоренко виділяє правовідносини, що виникають у зв'язку з реалізацією прав, свобод і обов'язків людини і громадянина [9, с.40].

Слідуючи такій конфігурації, можемо виділити більш деталізований різновид конституційно-правових відносин, що має відношення до прав людини, а саме: конституційно-правові відносини, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав.

Коло суб'єктів конституційно-правових відносин визначено самими нормами конституційного права і до них мають бути включені учасники тих суспільних відносин, поведінка яких піддається правовому регулюванню з боку конституційно-правових норм [10, с.10].

Суб'єкти правовідносин виступають сторонами таких правовідносин з певними правами та обов'язками, де права та інтереси однієї із сторін реалізовуються через виконання своїх обов'язків іншою стороною.

Окреслюючи загальні критерії розмежування суб'єктів конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав, вважаємо за необхідне

виокремити такі дві основні групи: індивідуальні (фізичні особи) та колективні (суспільні утворення).

Вдаючись до детального відображення індивідуальних (фізичних) суб'єктів конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав слід вказати, що до них відносяться всі фізичні особи. Кожне положення Конституції України, регламентуючи такі права щодо суб'єкта конституційно-правових відносин носить абстрактний, безособовий характер та дає підстави відносити до них громадян України, громадян інших держав (іноземці), громадян двох чи більшої кількості держав (біпатриди), осіб без громадянства жодної держави (апатриди).

Специфіка конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав полягає в тому, що вони не містить поіменної індивідуалізації суб'єктів права, ця індивідуалізація зв'язку між суб'єктами права виявляється в узагальненості їхніх прав та обов'язків, крізь призму таких словосполучень як «кожна людини», «жодна людини», «кожен», «ніхто» тощо.

Вдаючись до детального відображення колективних (суспільних утворень) суб'єктів конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав, слід вказати Українську державу.

О. Скрипнюк вказуючи про специфіку суб'єктів конституційно-правових відносин, що полягає в її багатоманітності, оскільки на відміну від суб'єктів інших галузей права в яких суб'єктами є переважно фізичні та юридичні особи, стверджує: «особливим учасником конституційно-правових відносин є Українська держава» [11, с.64].

Визнаючи державу суб'єктом правовідносин, автори підручника «Загальна теорія держави і права» (за ред. М. В. Цвіка та О. В. Петришина) не виключають можливість її вступати зокрема у конституційно-правові відносини [12, с.340].

Також необхідно погодитися із позицією В. Л. Федоренко з приводу того, що Українська держава є самостійним суб'єктом конституційно-правових відносин [13, с.30].

О. Скрипнюк вважаючи Українську державу особливим учасником конституційно-правових відносин, а В. Л. Федоренко притримуючись позиції, що вона є самостійним суб'єктом таких правовідносин, виходять з того, що Українська держава виступає в певній мірі гарантом, адже бере на себе виключні конституційні обов'язки дбати про людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку (ч. 1 ст. 3 Конституції України), а також обов'язки щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини та права відповідати перед людиною за свою діяльність (ч. 2 ст. 3 Конституції України) [11, с.64; 14, с.30].

Діяльність індивідуальних (фізичні особи) та колективних (суспільні утворення) суб'єктів конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав спрямована на відповідний об'єкт правовідносин, який передбачений змістом конституційно-правової норми. Така спрямованість полягає у суб'єктивному праві та кореспондуючому йому суб'єктивному юридичному обов'язку з метою задоволення інтересів, потреб та цілей суб'єктів таких правовідносин.

Об'єкт правовідносин повинен містити в собі зацікавленість суб'єктів цих правовідносини, має забезпечувати реалізацію та захист законних прав та інтересів учасників правовідносин, оскільки сам сенс вступу в юридичні відносини полягає для його суб'єктів у тому, щоб набути прав, реалізувати наявні права, щоб цим змінити баланс своїх прав і обов'язків [15, с.28].

До об'єктів відносять явища, що відповідають матеріальній або ж духовній (нематеріальній) реальності, з приводу яких утворюються відносини, урегульовані конституційно-правовими нормами [16, с.11].

О.В. Зайчук та Н.М. Онищенко вказуючи на дві концепції трактування об'єкта правовідносин – моністичну (єдиний, загальний об'єкт – поведінка суб'єктів) і плюралістичну (різноманітний об'єкт), притримуються позиції, що більш реалістичною є плюралістична, адже різноманітність об'єктів

правовідносин випливає із різноманітності правовідносини, що регулюються правом [17].

А.М. Завальний виокремлюючи у правовій доктрині ці дві основні теорії відносно «об'єкта правовідносин», вказує на такий вид об'єкта як: особисті немайнові блага людини – здоров'я, ім'я, життя, честь, гідність [18, с.204].

М.І. Марчук, Н.В. Мішина стверджують, що життя, здоров'я, честь, гідність є особистими нематеріальними благами людини і відносяться до нематеріальних об'єктів конституційно-правових відносин [19, с.12, 20 с.57].

Автори навчального посібника «Теорія держави і права в тестових завданнях» (за ред. Л.Р. Наливайко) також вказують про такий вид об'єкту правовідносин як немайнові блага. Однак на відміну від А.М. Завального, вони такі немайнові блага поділяють на особисті (життя, здоров'я, честь і гідність, свобода, недоторканність житла, права людини і громадянина) та соціальні (конституційний лад, громадський порядок і безпека, довкілля, належне управління та ін.) [21, с.403].

Погоджуючись з вищевказаними позиціями ряду науковців та беручи до уваги такі немайнові (нематеріальні) об'єкти як життя, здоров'я, честь, гідність і т.д і т.п. слід відмітити, що саме вони якнайкраще відповідають правовій природі тих конституційно-правових відносин, які пов'язанні із реалізацією та забезпеченням

громадянських прав. Однак, даний перелік об'єктів не є вичерпним щодо конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням громадянських прав.

Беручи до уваги конституційно-правові норми, які у сукупності становлять собою такий інститут конституційного права як громадянські права, до об'єктів конституційно-правових відносин, що пов'язанні із реалізацією та забезпеченням таких прав слід віднести, зокрема: - життя і здоров'я в контексті статті 27 Конституції України; - гідність в контексті статті 28 Конституції України; - свобода та особиста недоторканість в контексті статті 29 Конституції України; - недоторканість житла в контексті статті 30 Конституції України; - таємниця листування, телеграфної та іншої кореспонденції в контексті статті 31 Конституції України; - недоторканість особистого і сімейного життя особи в контексті статті 32 Конституції України; - свобода пересування і вільного вибору місця проживання в контексті статті 33 Конституції України; - свобода думки, слова і вільного вираження своїх поглядів і переконань в контексті статті 34 Конституції України; - свобода світогляду і віросповідання в контексті статті 35 Конституції України.

Як стверджує О. Скрипнюк: «ними виступають вищі соціальні цінності в суспільстві та державі, що набувають

конституційного значення й отримують закріплення в конституції та законах України» [22, с.66].

Дане твердження щодо вказаних об’єктів знаходять своє відображення і крізь призму основоположного принципу української державності про те, що людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [23].

Література:

1. Коваль О. Сутність, структура та зміст правовідносин з приводу адміністрування податків та зборів. Национальный Юридический Журнал: Теория и практика. 2015. С. 53–56. URL:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53_56_Sutnist_struktura%20ta%20zmist%20pravovidnosin%20z%20privodu%20administruvannyapodatkiv%20ta%20zboriv.pdf (дата звернення: 07.07.2022).

2. Мельник Ю. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів податкових правовідносин : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 202 с.

3. Конституційне право України: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с. URL:

https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/KONST_PR_2008.pdf (дата звернення: 05.07.2022).

4. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. академіка АПрН України, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Тодики, доктора юридичних і політичних наук, професора В. С. Журавського. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

5. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с. Бібліогр.: с. 229–232. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/pr3_10.pdf (дата звернення: 06.07.2022).

6. Демків Р.Я. Конституційне право України: курс лекцій / Р.Я. Демків. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 332 с. URL: https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/15/demkiv_lekciyi.pdf (дата звернення: 05.07.2022).

7. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. Одеса: Юридична література, 2017. 256 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7800/Konst%20pravo%20pragmat%20kurs.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 07.07.2022).

8. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Boniak_Valentyna/Konstytutsiine_pravo_Ukrainy.pdf (дата звернення: 07.07.2022).

9. Федоренко В. Л. Інститут конституційно-правових відносин в системі конституційного права України. Науковий вісник Чернівецького університету. 2005. № 286. С. 39–47. URL: http://library.chnu.edu.ua/res/library/elib/visnyk_chnu/visnyk_chnu_2005_0286.pdf#page=39 (дата звернення: 08.07.2022).

10. Бурцев А.А. Система субъектов конституционноправовых отношений: автореф. дисс. на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 12.00.02 – Конституционное право; Муниципальное право / А. А. Бурцев; Науч. рук. Е. И. Козлова. М., 2005. 24 с.

11. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні / О. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. 2010. № 3. С. 59-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_3_7 (дата звернення: 11.07.2022).

12. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В.

Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с. URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення: 11.07.2022).

13. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система / В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 4. С. 27-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_4_6 (дата звернення: 11.07.2022).

14. Суб'єкти конституційно-правових відносин в Україні та їх система / В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 4. С. 27-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2011_4_6 (дата звернення: 11.07.2022).

15. Любчик О.А. Конституційне право : навчально-методичний посібник для підготовки до іспиту за кредитно модульною системою / О.А.Любчик. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім.Е.О. Дідоренка, 2019. 342 с. URL:https://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream/123456789/150/1/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D1%87%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E.%D0%90..pdf (дата звернення: 12.07.2022).

16. Конституційне право : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10085/Konstytutsiine%20pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.07.2022).

17. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник ; за ред. Зайчука О.В., Оніщенко Н.М. К. : Юрінком Інтер, 2006. 685 с. URL:https://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/zmist.htm (дата звернення: 14.07.2022).

18. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL:https://www.naiau.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf (дата звернення: 14.07.2022).

19. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука ; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.] ; передм. М.І. Марчука. Харків, 2019. 484 с. URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10

085/Konstytutsiine%20pravo_pidruchnyk_KhNUVS_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.07.2022).

20. Конституційне право України : навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / Д. С. Терлецький, М. В. Афанасьєва, Ю. Д. Батан та ін. ; за заг. ред. Д. С. Терлецького. Одеса: 2020. 242с. URL:http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12412/КПУ_НМП_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 14.07.2022).

21. Теорія держави і права в тестових завданнях: навч. посібник / Кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. Дніпро: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 716 с. URL:https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2024/1/%D0%A2%D0%94%D0%9F_%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7_%D0%9F%D0%9E%D0%A1I%D0%91.pdf (дата звернення: 14.07.2022).

22. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні / О. Скрипнюк // Вісник Академії правових наук України. 2010. № 3. С. 59-68. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2010_3_7 (дата звернення: 11.07.2022).

23. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.05.2022).

Фартушок І.І.,
аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

ХХІ століття стало для України періодом випробувань та боротьби разом зі всією демократичною часткою світу за власну свободу, незалежність та територіальну цілісність.

Питання функціонування та реформування інституцій місцевого самоврядування в умовах війни є назрілим та актуальним, позаяк місцева влада стала взірцем стійкості та незламності, справжнім тилом та очільником територіальної оборони. Реформа місцевого самоврядування, яка триває ще з 2014 року дала позитивні плоди у вигляді надійного становища територіальних громад та мудрої автономії.

У той же час, війна є тим явищем, за якого навіть досконало побудована система зазнає актуальних свого роду викликів та своєчасного і оперативного реагування. Не винятком став і інститут місцевого самоврядування, який з початку введення воєнного стану був змінений та доповнений низку разів задля підтримки та забезпечення нормального функціонування, зокрема:

- З огляду на затверджену Кабінетом Міністрів України Постанову, яка регулює порядок організації надання соціальних послуг від 01.06.2020 № 587, органам місцевого самоврядування надається право на самостійну організацію та провадження соціальних послуг (рекомендаційний характер), виходячи з реального стану речей. Таким чином, Міністерством соціальної політики України було затверджено Методичні рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Зокрема, згадані Рекомендації регулюють питання щодо порядку надання соціальних послуг в окремих кризових випадках за неможливості застосування загального порядку організації та надання соціальних послуг [1].

- Підтримка від уряду у вигляді відшкодування комунальних витрат до бюджетів громад, які на безоплатних умовах приймають внутрішньо переміщених осіб. Зазначена ініціатива відобразилася у прийнятій урядом Постанові від 11 березня 2022 року [2].

- Зміни у сфері закупівлі товарів та послуг для потреб органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Відтак, ухвалені зміни спрямовані на здійснення публічних закупівель органами місцевого самоврядування без застосування положень закупівель та спрощених процедур, які окреслені Законом України «Про публічні закупівлі» [3].

- Прийняття рішення щодо внесення змін до законодавства в частині правомочностей розпоряджання земельними ділянками. Дана норма дістала своє оформлення у вигляді Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» №2145-IX від 24.03.22. Таким чином, в рамках проведених змін запропоновано повноваження з передачі в оренду земель сільськогосподарського призначення, що перебувають в комунальній власності закріпити за органами місцевого самоврядування (до внесених змін дана правомочність була правом військової адміністрації) [4].
- Право територіальних громад надавати статус внутрішньо переміщеної особи [5].
- Врегулювання діяльності військових адміністрацій, збільшення повноважень сільського, селищного, міського голови територіальної громади, повноваження районних та обласних рад дістали своє нормативне оформлення в прийнятому Верховною Радою України Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» [6].

Відтак, функціонування інституту місцевого самоврядування в період воєнного стану показує позитивні та успішні результати, є надійною опорою влади в ці нелегкі часи. А

частина наведених реформацій, які відбулися протягом недавнього періоду тільки доказують позицію уряду щодо підтримки та довіри держави до місцевої гілки влади.

Література:

1. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020. №587. Урядовий кур'єр. 2020 р. № 132.

Рекомендації щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. URL: https://ips.ligazakon.net/document/NT2377 (дата звернення: 10.06.2022 р.).

2. Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб, у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022. №261. Урядовий кур'єр. 2022 р. № 56.

3. Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022. №169. Урядовий кур'єр. 2022 р. № 43.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в

умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2022. № 2145-IX. Урядовий кур'єр. 2022 р. № 86.

5. Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022. № 269. Урядовий кур'єр. 2022 р. № 57.

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 р. № № 2259-IX. Голос України 2022. № 107.

ЗМІСТ

Андрела А-М.В. Європейська система захисту біженців та шукачів притулку: окремі питання інституційної системи……...12-21
Берч В.В. Реалізація принципу народного суверенітету як ключова ідея демократії……...22-29
Бєлов Д.М. Основний закон – найважливіше досягнення демократії в Україні……...30-41
Василенко С.О. Обмеження конституційних прав людини при застосуванні поліцією превентивних поліцейських заходів під час військового стану……..42-46
Вишневська М.М. Етимологія поняття «конституційно-правова відповідальність»: ключові засади……47-50
Громовчук М.В. Держава та церква: роль взаємодії в умовах війни……...51-70
Заборовський В.В. Професійна діяльність адвоката в умовах воєнного стану……...71-77
Пирога І.С., Пирога С.С. Інструментарій збереження конституційного ладу в умовах воєнного стану……..78-86
Продан В.І. Модернізація освітньої складової: зумовлена необхідність чи «нав'язана» тенденція……87-93
Пулей В. Конституційне судочинство в умовах дії військового стану в Україні: праксеологічний аспект……94-102
Синьобок М.С. Народовладдя та здійснення правосуддя: питання співвідношення……..103-110
Ставичний П.І Громадянські права у конституційно-правових відносинах……..111-124
Фартушок І.І. До питання про реформування системи місцевого самоврядування в умовах війни……...125-129

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ

«ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕАЛІЇ»

м. Ужгород

27 червня 2022 р.